

***Mi volna az elemi iskolai tanító teendője
az iskolán kívül a vallás és nemzetellenes
szellemi törekvések terjedésének
meggátlása érdekében?***

A Magyar Tanítók Otthona pályázatán első díjat nyert munka.

*A magyar szellem és az új nem-
zedék hivatott kezű formálójának*

*Gróf Teleki Pál dr.
professzornak és miniszternek*

a szerző.

Általános körkép.

Itt állunk a szörnyű világégés után már csaknem közel húsz éve még mindig annak hatása alatt és annak következményeit szenvedve. De mondhatom, semmit sem tanultunk, semmit sem okultunk a világháború szörnyű tragikumából. Nem vonták le az erkölcsi tanulságot a győző nemzetek sem. Ma Európa szörnyű válságos napokat él át. Nemcsak gazdasági krízis rázkódtatta meg a megvéhédett testét, hanem ennél még szörnyűbb, még borzalmasabb valami: a világnézeti harc! Mintha a pokol minden leláncolt ördöge felszabadult volna, mintha a luciferi kacaj végig száguldana ezen a bűnös világon és minden féken tartott indulatot feloldana. Egymásra szabadítva minden gyűlölséget, ami évezredek óta felhalmozódott a földön. Valóban, Európa mai rettenetes válságának háttéréből elővigyorg az Antikrisztus gúnyos diadalmasan előtörő képe. Ez az Antikrisztus az, amelyik vérbe, tűzbe borította egész ibériai félszigetet, ez az Antikrisztus az, amelynek főfészke, otthona a bolsevista Oroszország és előretolt állásai, Csehszlovákia és Franciaország. Ha ezeken a jelenségeken végignézzünk, akkor valóban meg kell dermednünk és megborzadnunk, hogy a Lucifer mekkora hatalmat nyert ezen a földön és mennyire veszedelmesen és minden jót, nemeset elsöpörve, semmit és senkit nem kímélve, aki útjába kerül, igyekszik hatalmát kiterjeszteni mindenfelé. Ezzel előidézve azokat a borzalmakat, amik most szemünk előtt játszódnak le Spanyolországban, de Franciaországban is. Látjuk, hogy a Sátán valósággal kivetkőzteti az embereket minden emberi formából és olyan kegyetlenkedésre teszi őket képessé, amilyent még az oktalan állatok sem tesznek. Ezzel a luciferi kacajjal, démonikus erőkkal szemben áll kétezer év óta a mindenkit szerető, mindent megbocsátó és az emberiséget szeretettel magához ölelő Krisztus.

Ez ellen a végtelen jóságú Krisztus ellen indította tehát a gyűlöletes harcát az antikrisztus és ezzel két táborra osztva Európa, de az egész világ népeit is.

Ez a két tábor néz ma farkasszemet egymással, fenyegetvén új világégéssel az egész világot, de elsősorban Európát. Ez a harc előbb-utóbb be fog következni, ez a világnézetek harca lesz. Ebben

a harcban egymással szembekerülnek a Krisztus hívei, akik vallás-erkölcsi és nemzeti szilárd alapon állva, fogják vívni az igaz harcot, az ellentábor hazug frázisokon alapuló, üres és beteges ideológiáért lelkesedő tömegeivel szemben, akiknek tisztánlátását elvakította a Moszkva vörös urainak mákonyos és kótyagos porhintése, kivihetetlen célok, aranyálmok meglebegtetése. Ez a harc szörnyűbb lesz minden eddigénél, hisz ízelítőt és bemutatót kaptunk belőle Spanyolországi harcokból. Élet-halálra fog ez menni, A harc kimenetele elé remegve kell gondolni és nekünk tanítóknak mindent el kell követni, hogy Krisztus győzelme egy pillanatig sem legyen kétséges. Itt kapcsolódik be a mi munkánk, a tanítók munkája!

Korunk vallás- és hazaellenes áramlatai.

De mielőtt belebocsájtkoznám a kitűzött tétel fejtegetésébe, le kellett és le kell szögezmem, mik azok a hazaellenes és vallásellenes törekvések, amik ma megmértelyezik az emberek lelkét, amelyek ellen szent kötelessége ugyan nemcsak a tanítónak, de minden tisztánlátó és igaz embernek felvenni a harcot.

Röviden, ez a törekvés, amelyik úgy a vallást, mint a hazát fenyegeti és annak összeomlását előidézheti: a kommunizmus.

Ellene sikeresen a küzdelmet csak úgy vehetjük fel, ha ismerjük ezeket a marxista tanokat. Azoknak célkitűzéseit, gazdasági és szociális programját, mint amelyik tulajdonképpen vonzó tényező a legtöbb követő szemében.

Tudnunk kell, hogy a marxizmus a maga létét csupa tagadásokra, csupa negatívumokra akarja építeni. Tagadja Krisztust, tagadja a hazát, a mai fennálló rendet, kapitalizmust, stb. Már pedig tagadásra, semmire, igazán csak semmit lehet építeni.

Ez a mai előtörő kommunizmus az, amelyik a maga elveivel a vallást számúzi és helyébe a legsötétebb atheizmust hirdeti, ez a kommunizmus az, amelyik a haza szent fogalmát igyekszik az emberek lelkéből kiölni és helyette a világpolgárság hamis ideológiáját belesöpögtetni. Hogy ez hová vezet, azt már bemutattam, amikor a mai Európa helyzetét lefestettem. Tehát ma ez a legnagyobb veszedelem, amelynek borzalmaait nem kell külön is fejtegetnem, hisz csaknem mindnyájan már egyszer átéltük.

Vannak itt-ott szórványos egyéb, más szellemi és politikai áramlatok, amelyek igyekeznek bizonyos mértékig túlzott elfogultságukban veszélyeztetni az emberek krisztusi hitét és helyébe az ősi mitologikus és szimbolikus vallásokat ültetni, de ezek koránt sem olyan veszélyesek, mert nem találnak úgy sem hitelre és követőre.

Mindenesetre ezeket a (kaszás, turáni, stb.) mozgalmaikat is figyelembe kell vennünk és amennyiben működésük egyes vidékek népének lelkületét fertőzné, úgy velük szemben is fel kell venni a harcot.

Ezzel tulajdonképpen már le is szögeztem és rámutattam arra, hogy a legnagyobb hazaellenes és vallásellenes áramlat a kommunizmus, tehát ez ellen kell felvennünk a harcot elsősorban.

Mi teszi lehetővé ezeknek a vallás= és hazaellenes áramlatoknak a terjedését?

A városi polgárság rétegződése, társadalmi, szociális és gazdasági helyzete.

Legelsősorban azt kell vizsgálnunk, mi teszi lehetővé ezeknek a vallás- és hazaellenes áramlatoknak a terjedését. Amikor ezt vizsgáljuk, akkor bizony mélyére kell nyúlni a magyar életnek és vizsgálat tárgyává tenni annak teljes terjedelmét. Nem felesleges munka ez, mert ennek ismerete nélkül tulajdonképpen el sem tudjuk munkánkat kezdeni, vagy csak homokra építünk. Lássuk hát a magyar élet keresztmetszetét. Szomorú kép, de bátran nézzünk vele szembe. Mert gyógyítani a baj ismerete nélkül sötétben való tapogatódzás.

Nézzük a városi polgárok keresztmetszetét. A városi polgárság — és itt elsősorban a fővárosunkra gondolok — következőképpen oszlik meg:

Van egy csekély 4—5 %-a a polgárságnak, amelyik a szerencsés és más vállalkozások, sokszor nem a legtisztességesebbek révén, hatalmas vagyon birtokába jutott és éli a maga semmivel és senkivel nem törődő, a társadalmi bajokat meg nem látó, a gazdagságától elvakult életét. Szinte kihívja maga ellen a gyűlöletet és az elkeseredést.

A másik nagy rétege a városi polgárságnak a tisztviselő osztály, amelyik a maga szűkre szabott kereseti lehetőségeivel sokszor még a létminimumát sem tudja biztosítani. Még szánalmasabb, még szomorúbb a magántisztviselők nagy táborá, akiket a lelketlen kenyéradók sokszor a legvégsőkig kiuzsoráznak, munkaerejüket kihasználják és nagyon csekély ellenszolgáltatást nyújtanak ezért. Akik annyival is rosszabb helyzetben vannak a köztisztviselőkkel szemben, hogy felettük állandóan ott lebeg a bizonytalanság, a reménytelen jövő képe. Azt hiszem ezeknek a lelkületét nem kell külön lefestenem, azt hiszem, nem tévedek, ha azt mondom, hogy a sok gyötrődés és bizonytalan jövő kiöl lelkükből lassan-lassan min-

den nemesebb érzést és fogékonytá teszi ezeket a lelkeket is a különféle tévtanok és eszmék befogadására.

A harmadik rétege a városi polgárságnak, amelyet úgy általában a legveszedelmesebb rétegnek nevezünk, amely réteggel szemben a gyűlölséget még sokszor mesterségesen is fokozni igyekeznek egyesek: a munkásosztály. Ennek a munkásosztálynak legértékesebb rétege volt eddig a kisiparosság, amely kisiparosság pótolta nálunk a még mai napig ki nem alakult független középosztályt, amely középosztálynak fontosságát, azt hiszem, nem kell külön hangsúlyoznom. Ezt az értékes kisiparosságot azonban az állam szinte mesterségesen megölte akkor, amikor a gyáripárt a meg nem érdemelt támogatásban részesítette és előnyökhöz juttatta. Ezzel eleve megint jóelőre elvette annak lehetőségét, hogy nálunk a nemzet gerincét képező független középosztály kifejlődjön. Rájöttek erre most máitöbben is, de sajnos, az időközben elhatalmasodott, kartelekbe tömörült iparral és azt képviselő zsidósággal szemben, úgylátszik, az államhatalom is gyöngye, vagy nem is akar semmit sem tenni.

A munkásosztály másik rétege: a szervezett munkásság. Ez a réteg az, amelyiknek a lelkét talán legjobban mételyezték meg a vallás- és hazaellenes eszmék. Mert ezt az értékes réteget a nemzetnek mindig a legteljesebben elhanyagoltuk. A felelős tényezők engedték, hogy a lelketlen, sokszor állatias kiuzsorázásban legyen részük a munkaadók részéről. Akik a horribilis hasznukat úgy fokozták, hogy a termelést növelték, a munkabéreket, helyesebben mondva, éhbéreket pedig mindig alacsonyabbra és alacsonyabbra szorították. Hogy ezzel mérhetetlen elkeseredést okoztak a munkások között, ki törődik ezzel?

Ez a foglalkozási körök szerint nagyon széttagolt és elhanyagolt munkásréteg kedvező talaj volt mindig a szocialista és marxista eszmék befogadására. Amely eszmék annál is könnyebben terjedhettek ebben az elhanyagolt munkásosztályban, mert ideológiáik az elnyomottaknak új termelési rendet és az eddigi rabságukból való felszabadítást hirdettek.

Eltörlését mindannak, ami őket a kizsákmányoló világban valóssággal rabszolga sorba juttatta. Ha tárgyilagosak akarunk lenni és kell is lennünk, be kell látnunk, hogy mi hibáztunk és mi engedjük át a teret a szociáldemokratáknak és kommunistáknak akkor, amikor megengedte a kormányzat és megengedi a munkás kiuzsorázását és nem rendszabályozza eléggé még ma sem a munkás és munkaadó viszonyát.

Ennek a kérdésnek minél előbbi rendezése „Carta Lavoro” mintájára képezné az állam legfőbb feladatát, amely feladat azonban

úgylátszik, egyáltalában nem okoz álmatlan és nyugtalan éjszakákat a kormányzatnak. Nem akar tudomást szerezni a mérhetetlenül nagy veszélyről.

De hagyjuk, ez messze vezetne. Tehát ne csodálkozzunk, ha a munkásosztály az a gyúanyag, amelyik újra lángra lobbanthatja az országot és hordozója, a haza- és vallásellenes gondolatoknak, eszméknek, ideológiáknak.

A deklasszírozottak.

Van még a városoknak egy tekintélyes rétege, amelyik talán minden osztálynál veszedelmesebb és elhanyagoltabb, azért mert egyik osztályba sem sorozható, ezek a deklasszírozottak, osztályonkívüliek nagy tömege. Nem érdektelen azt sem megállapítani, honnan verbuválódik ez a tömeg. Legtöbbjét a falu, a magyar falu veti ki magából. Ugyanis vagy a kis 1—2 hold földjéből nem tud megélni otthon, vagy nem akar dolgozni földmunkát, csábítja a nagyváros fénye, hamis csillogása. Feljön a városba, eladja a kis földecskéjét, házikóját, ezzel elvágja a gyökerét abból a talajból, amiből kisarjadzott, ahova minden rög köti. Ahol semmi nélkül is valaki. A városban munkát keres, szakképesítése nincs, munkás nem lehet, altiszti és más pályák álmok világába tartoznak csak, elhelyezkedni még mint napszámos sem tud, feléli kis vagyunkáját és itt áll kitzasztva, magára hagyva, sehova sem tartozva, gyökértelenül, a város zord, részvétlen falai között. Elkekeredésében mindenre kapható és lelke mindent szomszjasan befogad, ami csábító jövőt fest elötte.

így hull önkénytelenül a szélsőséges eszméket hirdető karmába. Ez a kitzasztott és elhanyagolt réteg nagy-nagy veszélyt rejt magában, amelyet ha kellő időben nem tudunk lekötni és a nemzet testébe produktíve beilleszteni, állandóan fenyegetni fogja még a létbiztonságunkat is.

Ez volt röviden a városi polgárság keresztmetszete, amelyből azt hiszem világosan láttuk, hogy a szervezett munkások, az osztályokon kívüliek és az értelmiségi osztály nagyszámú proletárjai, elégedetlen elemei bizony súlyos feladatot képeznek és csak nagyon nehezen megoldható problémák a népnevelés számára. Csak szociális intézkedésekkel kooperatív lehet itt gátat emelni a vallás és haza ellenes eszmék terjedésének. De erről majd később. Ezzel sikerült a városi polgárságot bemutatnom, most a vidék, a falvak lakosságát szeretném ugyanilyen keresztmetszetben felfektetni a boncoló asztalra, hogy itt is, amíg nem késő, elvégezzük a szükséges műtétet.

A vidék, falvak lakosságának keresztmetszete.

Nézzük végig a közel négymillió magyar földműves gazdának a sorsát. Amint láttuk a munkásosztály elkeseredésének szülőokát éa azokat a tényezőket, amik a munkás lelkét a téves, káros ideológiák felé fordítják, úgy itt is azt fogjuk vizsgálni, mi teszi, vagy mi teheti a földművesgazda lelkét alkalmassá a vallás és hazaellenes mételty befogadására.

Röviden leszögezhetem, hogy szomorú és sanyarú, kietlen sorsa van a magyar parasztnak. A már közel hat éve dúló gazdasági válság romboló hatása megteremtette a maga átkos gyümölcseit: a napról-napra rohamosan terjedő szegénységet, nyomort és ezek kísé-rőiként az erkölcsök sülyedését.

Ha eddig valósággal mesterségesen sikerült kipusztítani és megakadályozni a nemzet mindenkori támaszának: a középosztálynak kifejlődését, úgy ha nem segítünk és a bajokat radikálisan, s műtéti beavatkozással nem igyekszünk megszüntetni, rövidesen megérhetjük, hogy vagy kipusztul, vagy egyszerűen elvész a nemzet számára a föld-műves — gazdaosztály, mert áldozatul esik a szélsőséges mozgalmak-nak, amint azt az utolsó választásoknál nagyon jól láttuk, (nyilas, kaszás, stb.)

Mi ennek az oka? A gazdasági válság mellett a parasztság el-szegényedésének és hanyatlásának másik főoka: a súlyosan terhelő adók és más közterhek, amelyek a válság beállása óta nem hogy csökkentek volna, hanem emelkedtek. Azután a földműves gazda-osztály védtelensége az ellene mindjobban szaporodó és erősödő kar-telekkel szemben, amelyek jóformán tetszés szerint és minél nagyobb hasz-nuk reményében, legtöbbször a világpiaci áron jóval alul állapítják meg a terményeknek az árát és ezen az olcsó áron, amelyik alig éri el sokszor az önköltségi árát, kénytelen a gazda kényszerítő szükség miatt túladni termésén.

Ellenben ezzel szemben a hitelhez, vagy egyáltalában nem jut» vagy ha igen, olyan méregdrágán, hogy a kamatok lassan-lassan felemésztették mindenét és ő maga a legnagyobb nyomorba jutott.

Igaz vethetik oda most egyesek, hisz hoztak gazdákat védő törvényeket. Aki ezeket valóban mélyen és alaposan tanulmányozta, mint azt magam is tettem, az végül rájön arra, hogy itt nem gazda-védelemről, hanem bankvédelemről van szó. A bankok befagyott követelését garantálja az állam, a szegény, nyomorbaj utott gazdákön keresztül, akik a magas kamatokban is már a tőke többszörösét úgyis visszafizették. De ezt megint hagyjuk, részleteiben már nem tarto-zik ránk.

Azonkívül a földműves és kiskisgazdaosztályt megfojtják a nagybirtokok. Az egyre később földbirtokreform, amelynek a feladata lenne, ennek a sokat vitatott és égető problémának megoldása. Mind-mind valóságos ősi átokként nehezedik a falura és bizony deformálja a falu népének lelkületét.

Elülteti lelkükben az elkeseredés, gyűlölettség mételjét a szomszédságában terpeszkedő nagybirtok és birtokosa iránt.

Ezekből a tényekből látjuk, hogy bizony a földműves gazdaosztálynak a mai helyzete sivár. Küzd a létéért és bizony sokszor még azt sem tudja önhibáján kívül biztosítani. Segítségre, támogatásra van szüksége és védelemre, amit elsősorban az államhatalomnak kell megadnia. De természetesen ennek a rétegnek a műveltségi színvonalát is emelni kell, rá kell őket ébreszteni, nevelni, szoktatni a cél és okszerűbb gazdálkodásra, mint amelyik jövedelmezőbb, azonkívül a kultúránívó emelésével meg kell teremteni az egységes földműves gazdatársadalmat, mint amelyik majd a maga érdekeit meg fogja tudni védeni az illetéktelenekkel szemben.

Itt azután vár ránk a nagy súlyos feladat, hogy a magyar parasztot kiemeljük a jelenlegi letargiájából, közönyéből és reménytelenségéből és helyébe bizalmat, reményt csöpögtessünk lelkébe.

Mert legyünk tisztában, hogy az a paraszt, amelyiknek ma még arra sem jut, hogy gyermekeinek cipőt vegyen, legyünk tisztában, hogy azok a parasztok, akik sem maguk, sem gyermekeik évek óta cukrot és az élethez legszükségesebbeket nem látnak az asztalon, előbb, vagy utóbb elvesztik hitüket az Istenben, hazában és mindenben, ami szent és üreslelkű, valóságos nihilistává válnak, akik mindenre kaphatók.

Vigyázzunk nehogy a nyomor és viszonyok által végletekig fokozzuk a magyar földműves osztály elkeseredését, mert jaj mindennek, jaj az ezeréves kultúrának, ha a magyar falu ellene megindul.

Bizony erre nem lesz elégséges a csendőr-szurony. A négy millió kietlen sorsú magyar elkeseredése romba dönthet mindent. Új parasztlázadás lesz ez. Mert a hitét, reményét vesztett kellő műveltség nélküli paraszt könnyen felül minden ködös ideológiának. Hisz a lelke szikkadt és szomjasan mindent befogad, ami kivezető utat mutatja, vagy csak megcsilllogtatja a jelenlegi helyzetéből. Azt hiszem sikerült rövidesen úgy a városi, mint falusi osztályok keresztmetszetét nyújtanom. Úgy gondolom ezeket bemutatni és helyzetüket megvizsgálni nem volt felesleges, mert így legalább láttuk a való helyzetet. A bajokat megállapítva azonban, nem szabad megállanunk.

Láttuk, hogy ez a mai helyzet, úgy a városokban, mint falun, bizony a nemzet léte szempontjából nem a legreményteljesebb, ha mi

a nemzetünket egy újabb szörnyű rázkódtatástól meg akarjuk kímélni, ha egy modern és egységes nemzeti államot akarunk a megmaradt rögön felépíteni, akkor azt stabilan csak a legszélesebbkörű népművelésre építhetjük.

Az államnak elsődrendű kötelessége, hogy a nép nagy tömegeit általános, nemzeti műveltség minden áldásába részesítse. Ezzel veheti csak fel a harcot a szélsőségek mótelyező hatása ellen.

Itt vár a magyar tanítókra fontos nemzetmentő feladat. Csak az a kérdés most, hogy ezt a feladatukat a fennálló és működő társadalmi és gazdasági szervek keretében megoldhatják-e?

Városi tanító feladatai a vallás= és hazaellenes eszmék terjedésének meggátlása terén.

Legelső sorban azt fogom bemutatni, hogy mi a teendője a tanítónak a városban a haza és vallásellenes eszmék terjedésének meggátlása terén.

Azt hiszem már utaltam a városi polgárság ismertetésénél, hogy a városok szervezett munkássága, az osztályonkívüliek és az értelmiségi osztály nagyszámú proletárjai, elégedetlen elemei, súlyos feladatot képeznek a népnevelés számára. Amely feladat megoldását tisztán csak a szellemi kultúra emelésével nem is lehet elképzelni, egyszerűen lehetetlen. Erre később rá fogok térni.

Népművelési szerv a fővárosban, városokban és működése:

Nézzük elsősorban most már, hogy miféle népművelési szervek, társadalmi egyesületek, gazdasági intézmények működnek a városokban, azzal a céllal, hogy a városi polgárság az előbb említett rétegeinek kulturális és gazdasági nivóját emeljék és ezzel gátat építsenek ezen rétegek lelkében a vallás és hazaellenes eszmék befofadásának. Azt is vizsgálat tárgyává akarom tenni, hogy ezek a szervek valóban teljesítik-e a feladatukat és milyen szerepük van, vagy lehetne ezekben a tanítóknak. A legnagyobb ilyen egyesület, amelyiknek egyenesen a nép művelése a feladata: „Országos Népművelési Bizottság”, amelynek minden városban egy-egy központja van. Állam, városok és a megyék törvényes és pénzbeli támogatását élvezi. Nézzük most már ennek a népművelési bizottságnak a munkáját. Városokban úgynevezett népművelési telepeket tart fenn. Azonkívül a szabadegyetem is ennek a bizottságnak az égisze alatt működik. Ha megnézzük időnként kiadott programját, hát szinte elcsodálkozunk annak gazdagságán. Szerepelnek ebben kulturális előadások,

gyakorlati irányú útbaigazítások, szórakozást nyújtó hangversenyek, színházi előadások, stb.

Ezen gazdag program dacára mondhatom, hogy nem nagy eredményt ér el a népművelési bizottság, éppen annál a rétegnél, amelyik legjobban rászorulna kulturális színvonal emelésére. Mi ennek az oka? Talán a munkásréteg közömbössége? Nem, ezt kereken cáfolom, mert ezzel szemben áll a szociáldemokrata szakszervezet különféle ismeretterjesztő és világnézeti tanfolyamai, amelyeket személyesen láttam, állandóan nagy és lelkes tömegek előtt zajlanak le.

Röviden rámutatok ezen népművelési előadások eredménytelenségének okára. Ezek a népművelési előadások nagyon kevés kivétellel, messze esnek az élettől és előadók az élet kellő ismerete nélkül valók. Dacára annak, hogy címükben mindegyik az életet és annak jobbat, szebbé tételét tűzi ki célul.

A városokban ezek az előadások kétségkívül magas nivót képviselnek és legtöbbször egy-egy tudós tartja azokat. Ebben van ezután a hibájuk is. Mert ezek a szaktudósok nem tudnak, hiába próbálják *mi* meg, eléggé leszállni a nép értelmi fokához és igényeihez. Így előadásaik érthetetlenek, unalmasak és népszerűtlenek lesznek és egyáltalában nem szolgálják a célt. Meg kell csak nézni egy-egy kivételes és népszerű előadót (sajnos kevés van ilyen) annak az előadásán egy tűnyi hely sincs.

Második hibájuk ezeknek a népművelési előadásoknak, hogy nem adnak világnézeti határozott célkitűzést. Nem törekednek arra, hogy a világnézeti alappal nem rendelkező munkásrétegekbe a határozott nemzeti és keresztény világnézetet beleplántálják. Legtöbbször ezek az előadások ilyen szempontból teljesen színtelenek. Ezt nyugodt lélekkel merem állítani, mert magam rengeteget hallgattam. Már pedig csak egyoldalúlag az alsó néprétegek műveltségi fokát emelni anélkül, hogy világnézeti szilárd meggyőződést is adnánk melléje, nagyon veszélyes dolog.

A szórakoztató hangversenyeit a bizottságnak szintén nem azok látogatják, akiknek kellene, mert legtöbbször azoknak érthetetlenek, a színházi előadások száma pedig olyan kevés, hogy azok a legtöbb érdeklődő számára hozzáférhetetlenek.

Tehát nem egészen megfelelő a népművelési bizottság mai működése. Mi lenne itt a teendő? Hosszadalmasan és részletesen természetesen ilyen szűkre szabott keretek között ezzel nem lehet foglalkozni. Megpróbálom röviden vázolni a teendőket.

Népművelési és Szociális Szeminárium.

Legyünk elsősorban tisztában, hogy nem csak a népművelési bizottság, de a városokban működő társadalmi egyesületek sem fognak eredményes munkát végezni a népművelés terén addig, amíg egy egységes nevezőre nem jut minden ilyen szerv. Amely szervnek állam égisze és támogatása mellett feladatul kell kitűznie nemcsak a nép műveltségének emelését, hanem a munkásság szociális gazdasági helyzetének a megjavítását is.

Fel kell állítani városokban a „Népművelési és Szociális Szemináriumokat“. Ezekben a szemináriumokban a munkásság határozott világnézeti útmutatást, szellemi műveltséget kapjon, de e mellett foglalkozzanak az arra rászoruló munkás és más rétegek szociális, gazdasági bajainak közös megvitatásával és a megoldási módok keresésével. Ebbe a munkába természetesen be kell vonni a társadalom minden felelős tényezőjét. Legyen ennek a szemináriumnak előadója a tanító épen úgy, mint egy-egy nagy gyár, vagy vállalat igazgatója, vagy képzetesebb munkása. Szemináriumszerű viták fejlődjenek ki, mert így élesedik és csiszolódik az elme és születnek egészséges, szociális megvalósítható gondolatok, amiket azután ha kell államhatalom erejével is meg kell valósítani, még akkor is, ha egyesek áldozathozatalát kívánja. A szemináriumokban a köznép» de a kevesebb intelligenciával rendelkezők megkapnák még az ügyes-bajos dolgaikban is, szakemberektől tanácsokat, útbaigazításokat.

Ezekben a szemináriumokban fontos szerepe lenne a tanítóknak. Még pedig elsősorban a tanítóknak kellene ezeket irányítani. Röviden megindokolom, hogy miért. Itt ezután félre kell tenni minden hiúsági kérdést. Azért kell ezeknek a szemináriumi előadásoknak megszervezését és irányítását elsősorban a tanítókra és nem egyetemi tanárookra, sem pedig miniszteriális tisztviselőkre bízni, mert a tanító az, aki foglalkozásánál fogva is legjobban ismeri a munkás rétegeket. Aki legtöbbször a gyermekeiken keresztül, de közvetlenül is látja azok elmaradottságát, kultúr és egyéb igényeit, ismeri a lelkületüket és azt a kultúrfokot, amelyre leszállva lehet őket lépcsőről-lépésre a kultúra létrafokain feljebb vezetni. A tanítók napról-napra szerezhetnek ezen a téren újabb és újabb tapasztalatokat. A tanítóval szemben nagyobb bizalmat tanúsít az alsóbb népréteg. Még sok-sok tényezővel igazolhatnám állításomat, de azt hiszem felesleges. Ezekben a szemináriumokban önképzésre is egyes képességek, mint pl. művészi stb. kifejlesztésére is nyerne ösztönzést a hallgató.

Kiállításokat rendezne a szeminárium ezekből, akár művészi,

akár ipari tárgyakból, amiket az odajárók készítenek. Itt megint a tanító munkája irányítaná az anyag elrendezését, amelyet nem mindig rideg művészi szempontból szabadna elbírálni, hanem a törekvés, igyekezet, stb. lennének a mértékadók. Ennek megértésére és méltánylására megint csak az a tanító képes, aki látta és ismeri a gyermeki lejtet, legtöbbször ezeknek az embereknek a lelkületük is ilyen.

Ezekben a szemináriumokban nyerné a magára maradt, iskolából kikerülő fiatalság, ifjúmunkásság is a továbbképzését. Ezzel kivehetnénk azokat a szociáldemokrata szakszervezetek, egyesületek kezéből, akik épen a haza- és vallásellenes tévtanokat és osztálygyűlöletet csepegtetik a fogékony fiatal lelkekbe. A szemináriumok olvasó és könyvtártermeket is tartalmaznának, ahol a megfelelő irodalom állna bármikor az érdeklődők rendelkezésére. Ennek szakszerű összeválogatásánál sem nélkülözhetik a tanítók tapasztalatait, megfigyelését.

A Szeminárium égető szociális problémájának gyakorlati megvalósítói és mintegy annak külső szervei lennének a Szettlement telepek, amely telepek a perifériák helyi bajainak és szociális nyomorának enyhítésével foglalkoznának. Nem akarom itt bővebben ismertetni a Szettlement-mozgalmat, hisz az olyan kell, hogy legyen, amilyent a helyi körülmények megkívánnak.

Célja: a művelt és erkölcsös emberek hatása az elmaradottakra, úgy szellemileg, mint gazdaságilag. Ez a cél nagyszerűen beleilleszthető a szeminárium célkitűzésébe, így a Szettlement mozgalom is, amelynek felkarolását és intézményes kifejtését csak ettől a szeminárium felállításától várhatja.

Természetesen zene és énekkarokat is szerveznének ezek a szemináriumok és maguk adnának elő egyes műveket. Ezeknek azt hiszem nagyobb átütő erejük lenne, mint a mai népművelési bizottság hangversenyeinek. Ezek szervezésében, vezetésében megint a zeneileg képzett tanítókra vár fontos feladat. A gyűjteményeket, múzeumokat és a nemzet egyéb és más értékeit szintén be kell mutatni ezeknek a szemináriumoknak, ezzel is növelni a büszkeségét, idetartozandóságát, öntudatossá tenni és valóban büszke magyarrá a hallgatókat.

Különféle és természetesen megválogatott színházi előadásokat pedig olcsón kell a munkásság részére hozzáférhetővé tenni. Ezeknek világnézeti célzatosságuk lenne.

Természetesen mikor hirdetem a népművelési és szociális szeminárium felállítását, akkor tisztában vagyok azzal, hogy ahhoz pénz is kell. De ennek előteremtése nemcsak állami, hanem társadalmi feladat is. Az erre fordított pénz pedig nemzetmentő lehet. Mert ha

kiengedjük a nép szellemi irányítását, kultúrnívójának emelését és szociális bajainak megoldását a kezünkől, akkor elvégzik azt helyettünk azok, akik minden ellen vannak, ami szent és nemzeti: a kommunista agitátorok.

Fel kell minél előbb világosítani és értelmét megnyitni a munkásrétegeknek, nehogy tudatlanságában félrevezessék és osztálygyűlöletre neveljék. Erre a munkára pedig a városi népművelés mai formája nem elégséges, azt az általam kifejtett formában kell a felállítandó Szociális Szemináriumokban lefolytatni, ahol a szociális bajok orvoslását összekapcsoljuk a kultúrnívó emelésével. Ezen szemináriumokban, amint kimutattam, fontos szerep vár a tanítókra. Ez a szeminárium végül egy egységet teremtene a különféle egyesületek, intézmények népművelési munkássága terén. Azután egységesen, mint egy központilag felvéve a harcot az elmaradottsággal, nagyobb eredményt érhetnénk el. Nem is beszélve arról, hogy a mételyező eszmék terjedésének meggátlására ez az egyedüli mód. Az állam és a társadalom összefogása, áldozathozatala — különösen azoknak, akik a nemzeti jövedelem nagy részét vágják zsebre, — szükséges, mert csak ezzel lehet a munkásréteg szociális igényeit kielégíteni, kultúrfokát emelni és akkor majd nem ül fel a mákonyo®, csábos ígéreteknek. Lelke nem lesz tele elkeseredéssel, gyűlölettel a fennálló rend ellen.

Természetesen még sok-sok alkalom adódik a népnevelésre a tanítóknak, hogy ne említsek többet, a szülői értekezletek, a szülőkkel való beszélgetéseink stb. alkalmával. De ezeknek részletes fejtegetése nem célom. Ezt érzi úgy is minden tanító. Mindaddig amíg ez a kérdés megoldva nincs, nagyon nagy szolgálatot tesz a tanító, ha a maga tapasztalatával, erejével belekapcsolódik a városokban levő vallásos és hazafias egyesületek munkájába és azokon keresztül fejti ki a maga munkáját. A városokban ilyen egyesület rengeteg van, aminek felsorolását feleslegesnek tartom.

Addig is nem szabad, hogy különösen az iskolából kikerülő ifjúság sorsával, szociális helyzetével ne törődjünk, ez azonban ismétlem csak úgy lehetséges, ha a fent vázolt módokon foglalkoztatjuk és számára egyúttal jogvédelmet és gazdasági előnyöket is biztosítani tudunk az egyesületi foglalkoztatás által.

Népművelés szervei vidéken.

Ezek után nézzük meg a nemzetünk zömét alkotó földművesgazdatársadalmat. Vizsgáljuk meg, hogy milyen módon és eszközökkel lehet ezt a társadalmi réteget megakadályozni, hogy a ma levő

veszedelmes lejtőn le ne guruljon és lelkiületét az elkeseredés a haza- és vallásellenes eszmék szolgálatába ne állíthassa.

Hogy milyen ma ennek a rétegnek a társadalmi és gazdasági helyzete, azt már lefestettem. A tényekből láttuk, hogy eljutott ez a réteg arra a mélypontra, amely mélyponton az elkeseredés, nyomor, nélkülözés az az alkalmas talaj, amelyben minden hazug ideológia megtalálja a maga nagyszerű táptalaját. Ennek gátat csak úgy emelhetünk, ha a földműves gazdaréteg kultúrfokát felemeljük, értelmét megnyitjuk. Ezen a téren eredményt viszont csak úgy érhetünk el, ha a nép értelmi fokának felemelését szorosan összekapcsoljuk a népjólét előmozdítását célzó szociális tevékenységgel. Az elszegényedett, pusztulásnak indult földműves népességünk megmentése, talpraállítása és a kultúr szintjének emelése érdekében ma egyrészt állami, másrészt különféle társadalmi egyesületek fejtenek ki munkásságot. Felsorolni ezeket az egyesületeket hosszadalmas és felesleges dolognak tartom, minden tanító nagyon jól ismeri ezeket és évenként kiadott tanfelügyelői rendeletekkel felszólítást kap ezek támogatására éa bennük való részvételre.

Dacára annak, hogy kivált az újabb időkben ezek az egyesületek, bizottságok, társadalmi, vallási intézmények sok igyekezettel buzgólkodnak, eredményt elérni azonban nem tudnak, sőt úgylátszik napról-napra romlanak e tekintetben a viszonyok. A cél felé nem közeledünk, hanem attól távolodunk. Látjuk rohamosan szegényedő községeinket, ezzel párhuzamosan ijesztő mértékben romlanak, pusztulnak a régi jó erkölcsök és terjednek a különféle miszticizmusok, haza- és vallásellenes törekvések.

Tanítók a válaszáton.

Elérkezett a huszonegyedik óra, hogy a nemzet zömét alkotó földműves társadalmi réteget megmentjük a balfelé tolódástól.

Ezt a kérdést azonban ma már nem lehet kegyes óhajításokkal, frázisokkal, még hatásos szónoklatokkal sem megoldani. A ma meglevő társadalmi egyesületekre vonatkozólag csak azt akarom még egyszer leszögezni, hogy annyi a számuk és annyi félék, hogy emiatt nem tudnak valódi eredményt felmutatni. Ezek az egyesületek még kisebb községekben is többnyire tudni sem akarnak egymásról, sőt minél közősebb a céljuk, annál inkább féltékenységgel, ellenszenvvel és rosszindulattal viseltetnek egymás iránt és nem a nemzeti összefogást, hanem a széthúzás magvát hintik el a nép között. Ezzel a tanító munkáját is megnehezítik, mert ő rá a nép egyetlen ismerőjére és a néplélek örökös figyelőjére ezeknek az egyesületek-

nek feltétlenül szükség van. De melyiknek fejtse ki munkáját, hogy ezáltal a másikat meg ne sértse? Bizony sokszor láttam, kényes és elég gyakori problémája ez, az amúgy is sok megoldhatatlan problémával küzdő vidéki tanítónak.

Az egyesületek túltengését talán csak a tanító figyelmi aggodalommal, mert látja, hogy azok nemhogy egyesülnének és kölcsönösen támogatnák egymást a magasabb nemzeti célok megvalósítására, hanem legtöbbször tudomást sem vesznek egymásról, sőt sokszor kicsinyes személyi okokból ellentétbe helyezkednek egymással és ezzel romboló hatást fejtenek ki.

De még igen-igen sok példával tudnám bizonyítani, hogy a mai közművelődési stb. egyesületek — még azok sem kivételek, amelyek az állam égisze alatt működnek és támogatására a közigazgatás emberei is kapnak felszólítást, — a mai gyengén és egyoldalúan megalapozott szervezetükben életképtelenek. Bennük a tanító kifejtett munkája jóformán semmivé válik, maradandó nyomokat nem hagy. Eltekintve attól is, hogy nem képesek felvenni a harcot a mindinkább terjedő szélsőséges, haza- és vallásellenes eszmék terjedésévei szemben sem. Az elmondottakból azt hiszem kitűnt világosan, hogy a meglévő és működő társadalmi és gazdasági szervek az iskolán kívüli nemzetvédelem szempontjából ma nem végeznek eredményes munkát. Mert az nem eredmény, hogy egy-két előadást tartanak évenként a gazdakörben, vagy népművelési bizottság utasítására, legjobb esetben esetleg egy-egy ünnepélyt, vagy bált rendeznek, stb. Ezzel ez a súlyos probléma nincs megoldva. Még azzal sem, ha a légoltalmi stb. előadásokat tartanak a népnek. A probléma megoldását másban kell keresni.

Országos Gazdasági, Szociális és Kulturális Egyesület.

Egyedül a társadalmi és gazdasági egyesületek helyes irányú reformja oldhatja meg a súlyos feladatot. Ezért szükséges az összes közművelődési, gazdasági és szociális célokat szolgáló egyesületeket, köröket, szövetségeket, egy „Országos Gazdasági, Szociális és Kulturális“ egyesületbe tömöríteni. Ez az egyesület megszüntetné a ma megievc különféle célú egyesületeket és mind az egységes fent nevezett egyesületekbe olvadnának be. Ezt az egyesületet az állam hathatós támogatása mellett úgy kell megszervezni, hogy kellő anyagi bázissal rendelkezzen, egyúttal az eddiginél kiterjedtebb hatáskörrel kell felruházni, hogy a földműves gazda-társadalom irányítását, szervezését, jólétének előmozdítását faluról-falura menve, minél eredményesebben el tudja végezni. Csak egy ilyen központosított egye-

sjilet képes a mai földműves-réteg elkeseredésével szemben sikeresen felvenni a harcot és megakadályozni a néplélek teljes elzüllesztését.

Ennek az egyesületnek falunkint hivatalból és kötelezőleg vezetőségi tagjai lennének a pap, a jegyző és tanító. Az egyesületekben ki-ki a már előre megállapított posztján látná el a kötelességét. Szándékosan írom előre megállapított poszton, nehogy ez is hiúsági kérdéssé válhasson. A megfelelő helyet az egyesület alapszabályai kötelezőleg előírnák. így azután az egyesület virágzásáért, megfelelő működéséért a falu e három tényezője lenne felelős. Természetesen ennek az egyesületnek a célja volna művelt, öntudatos, vallásos és hazafias polgárok képzése, akik tudásukat a nemzet és saját vagyoni gyarapításra, anyagi jólétük előmozdítására fordítják majd. Azonkívül mély vallásos meggyőződésükkel, hazafias érzésükkel mintegy utálattal fordulnak el minden hazafiatlan és vallásellenes törekvéstől.

Ez lenne ezen mindent átfogó egyesület eszményi célkitűzése. Ami gyakorlatban úgy festene, hogy ennek az egyesületnek a hatáskörébe utalnék a népművelési és a szociális feladatokat. Mert megint csak azt kell mondanom és erősen hangsúlyoznom, hogy tisztán a nép műveltségének emelésével célt elérni nem fogunk.

A vallás- és hazaellenes áramlatok elleni munkánk csak akkor kecsegtet sikerrel, ha a nép felvilágosítását kultúránívójának emelését szorosán és párhuzamosan végezzük, szociális helyzetének, nyomorának, a mai kétségbeejtő állapotának javításával. Ha e kettő nem halad szoros kooperációban, úgy már eleve mondhatom munkánk céltalan és meddő lesz.

Ennek az egyesületnek lenne tehát a feladata a szociális bajokon való helyi körülményeknek legmegfelelőbb segítése.

Tanító munkája az egyesületben.

Hogyan és mi módon kapcsolódik ebbe az egyesületbe a tanító és milyen módon és eszközökkel küzdhet ezen az egyesületen keresztül a téves és nemzetellenes áramlatok ellen, ezt is röviden ki akarom fejteni.

Amint már hangsúlyoztam és nem győzöm eléggé mondani, ma a falu népét csak úgy lehet egy egyesületbe tömöríteni, ha a nép látja, hogy abból anyagi előnyei is származnak.

Ennélfogva lehet csak felkelteni minden szép és jó iránt a nép érdeklődését. Ezt a munkát bizony a tanítónak kell elvégeznie. Erre leginkább ő van hivatva, ő tudja legjobban, hogyan kell a hasznosat erkölcsi értékévé fejleszteni. Hisz a tanítás sem más, mint a praktikumok átadása, megtelítve etikai értékkel. így a tanítónak kell

megszervezni az egyesületen belül a nép gazdasági bajain és szociális körülményein segítő szerveket. Ezen szervnek lenne hivatása, feladata, hogy a néppel közösen megtárgyalná a bajokat és keresné a megoldási módokat. Sőt nagyon helyes volna és kellene, mert ma éppen úgy, mint akkor volt, időszerű Széchényi felvetett szövetkezeti eszméinek megvalósítása. A tanítók az állam támogatásával megalakítanák a szövetkezeteket, amely szövetkezetek tőkéjük egy hányadát az állam és a másik részét maga a társadalom adná.

Ezen szövetkezetek foglalkoznának a gazdák terméseinek megfelelő áron való értékesítésével és a szükséges hitelek nyújtásával. Azonkívül olcsó cikkek ellátásával. Ezen szövetkezeteken keresztül a tanító közvetlen és állandó kontaktusba jutna a föld népével és érintkezés folyamán szinte észrevétlenül ültetné beléjük a nemes, valóságos, hazafias gondolatait.

Azt hiszem mindenki belátja, hogy az ilyen egyesület, amelyik anyagi jólétét is előmozdítja a népnek, a nép által látogatott lesz. Ez az egyesület ezután természetesen nem áll meg a gazdasági bajokon való segítségnél, hanem a falu kulturális központja is kell, hogy legyen. Kultúrházat, vagy népházat épít az egyesület, amelyben azután lehetőleg a néppel közösen előre megállapított előadássorozatok tartanak a pap, jegyző, tanító, vagy más meghívott előadó. Ezen előadások színvonalának és mértékének megállapítása megint a tanító feladata lenne, mint aki legtöbbet érintkezik a néppel és legjobban ismeri azt. A tanító vigyázna arra is, hogy minden előadás, amennyiben erőltetés nélkül történhet, tartalmazza vallásos, hazafias és erkölcsi célzatosságokat, tanulságokat.

Ez az egyesület rendezne télen, amikor a nép jobban ráér, szórakoztató, hazafias és erkölcsös színdarabokat. Ezek rendezésében megint a tanító venné ki az oroszlánrészt. Azonkívül üres téli idejét a népnek leköthetné nemes irányban ez az egyesület, ha rendezne különféle varrási, szövési, háziipari tanfolyamokat stb. Ezek a gyakorlati tanfolyamok természetesen világnézeti elveket is csepegtetnének a nép lelkébe. Ezek vezetésére, irányítására megint a tanító volna hivatva. Csak ilyen módon és eszközökkel lehet küzdeni a vallás- és hazaellenes áramlatok ellen. Csak így lehet a nép lelkét megfogni a szép és nemes gondolatoknak.

Természetesen nem szabad az ifjúság lelkét sem elhanyagolni, mert hisz ez az iskolából kikerülve, teljesen magára marad, lelke fogékony a jó és rossz iránt. Ha elmulasztjuk a falusi ifjúság iskolából kikerülés utáni vezetését, irányítását, akkor bizony könnyen megmetelyeződik téves eszmékkal. Igaz részben pótolni van hivatva ezt az ifjúsági nevelést a levante intézmény, amelynek azonban a főcélja

a test edzése. Azonkívül, ha őszinték akarunk lenni, be kell vallani, hogy nem is népszerű ez az intézmény. Tehát egyáltalában nem pótolja az ifjúság lelki és szellemi vezetését. Ezt megint csak az előbb említett egyesület keretén belül kell a tanítóknak megoldani. Még pedig úgy, hogy az ifjúságot erősen bekapcsolja a színdarabok szereplői közé. Énekkarokat, zenekarokat szervez a tanító és ezeken keresztül elért sikerek nemesítőleg fognak hatni az ifjúságra.

Csak ilyen munkásságon keresztül veheti fel a harcot a tanító minden mételey és erkölcstelenség ellen.

Most megint ott tartunk, ahova mindig jutunk, ahol minden nemes munka megszokott fenekleni, az anyagiaknál. Mert tisztában vagyok azzal, hogy egy ilyen átfogó egyesület megalapítása pénzt igényel. Honnan teremtsük ezt elő? Azt mondom, hogy az államnak kell erre találni módot, ha máskép nem céladók formájában teremtsék elő az összeget.

Van a nemzetnek olyan rétege, amelyik kereskedelmi kapcsolatban van a földműves-gazda réteggel. Amelyik sokszor illetéktelenül nagyon nagy haszonhoz jut a gazdák kárára, ezeket és még másokat kell sújtani az egyesület céljait szolgáló céladóval.

Nagyon is fontos feladat vár tehát a tanítóra, az új egyesületben, súlyos felelősség is hárul rá. Valósággal minden szerepét töltené be a községben, aki minden téren irányadó és e közben osztálykérdéseket, ellentéteket kell összeegyeztetni, kigyenlíteni és át-hidalni. Ez bizony kellő tapintatot, sok tudást, elméleti és gyakorlati szakismeretet kíván. Ezt a tanító vagy önképzés útján sajátíthatja el, vagy úgy, hogy a tanítók képzettségét egyetemi, főiskolai színvonalra emelik. Tehát még ez a kérdés is szorosan összefügg a tanító nemzet- és hazaellenes áramlatok elleni küzdelmével. Mert kellő tudással és szakismerettel felfegyverzett tanító másképp tud küzdeni a káros szellemi áramlatok ellen, mint a tudás nélküli tanító. Most már csak az a kérdés, hogy addig, míg a tervezett egyesület létre nem jön, mit tegyen a tanító a káros szellemi áramlatok terjedésének meg-gátlására.

Erre azt felelem, tegye meg a tanító és tartsa kötelességének mindazt, amit e téren csak meg tud tenni. Nem mondom, hogy nagy sikereket a vázolt reformok nélkül el tud érni. De a kis eredményeket sem szabad nekünk ezen a téren lebecsülni.

Ezek a kis eredmények fogják majd a nagy sikerek alapját képezni. Ehhez azonban már az állam és társadalom támogatása is szükséges.

Jelenlegi munkássága a tanítónak.

Addig azonban amíg a fent vázolt reformok meg nem valósulnak a tanító elsősorban — természetesen a kötelező egyesületeken kívül — támogassa munkájával azokat a társadalmi és vallásos egyesületeket, amelyek szilárd világnézeti alapon állanak és ezt a szilárd keresztény és nemzeti világnézeti alapot igyekeznek a tagjaik, a nép lelkébe is átültetni. Azonkívül igyekezzék a tanító a különféle nemzeti, hazafias ünnepélyeken, szindarabokon keresztül is felrázni a közömbössé vált és elfásult lelkeket.

Ha lehetséges a cserkészetet feltétlenül vezesse be az iskolába, mert ezzel is nemes irányba kötheti le az iskolából kikerülő ifjúságot, akik még ezután is mint öregcserkészek vennének részt tovább is a közös munkában. De még a felsoroltakon kívül is a tanító, amikor csak érintkezésbe kerül a néppel, akár gyermekeik révén, akár máskép, ne mulasszon el egy alkalmat sem, hogy a nép értelmét felvilágosítsa és íeikét a haza és Isten fogalma felé terelje.

A tanító legyen inkább mártírja saját hivatásának, de soha, soha ne nyíljék az ajka panaszra, vagy elkeseredésre az előtt a nép előtt, amelynek vezetésére ő van hivatva. Apostolok szent hitével és meggyőződésével és ne hivatalból, vagy muszájból hirdesse a hazafias és vallásos gondolatokat. Mert a legkisebb eredményhez is csak ez az út, a fanatikus meggyőződés útja vezet. Még a tanító leleményessége, megérzése sok-sok olyan fel nem sorolt módot és alkalmat találhat, hogy a kultúrát a nép között elhintse és ezzel kapcsolatban bizonyos helyes világnézetre, meggyőződésre és hazaszeretetre vezesse a falu egyszerű, de minden iránt fogékony népét.

Azt hiszem a magyar tanító megfogja találni a módot arra is, hogy a túlzott, idegenből importált eszméket, ne maguk nyersségében ültesse át a nép lelkébe, hanem a magyar viszonyok, magyar lélek figyelembevételével alakítsa ki a nacionalista gondolkozást, hazaszeretetet.

Ezeket az eszméket maguk germán ridegségében is faji alapon hozzánk átültetni lehetetlen és veszedelmes gondolat. Lehetetlen azért, mert a magyar faj mindig kisebb volt, mint maga a magyar nemzet. Máskép áll ez a németeknél. De ezzel a kérdéssel nem is akarok hosszabban foglalkozni, mert azt hiszem ezeknek a megmozdulásoknak és szellemi áramlatoknak, amennyiben nem terelődnek helyes mederbe a veszedelmét mindenki érzi és nem szabad, hogy általuk a függetlenségünk csak valamiképen is veszélyeztetve legyen.

Összegezés:

Ezek után röviden összegezem a magyar tanító feladatát az iskolánkívül a vallás- és hazaellenes áramlatok terjedésének meggátálása érdekében. Azt kell leszögezni, hogy a tanító a mai keretek közt — illeszkedve nem tudja eredményesen kifejtteni — ezen a téren munkáját. A legfőbb feladata az államnak tehát

1. Városokban a „Népművelési és Szociális Szeminárium“ felállítására.

2. Vidék, falvak részére: Országos Gazdasági, Szociális és Kulturális Egyesületet.

Ezeket keresztül kell harcba szállani a veszedelem ellen.

Addig míg ez meg nem valósul, a tanító minden rendelkezésére álló eszközzel és módon ébressze öntudatra a népet, a küszöbön álló s a nemzeti létünket, jövőnket fenyegető külső és belső veszedelmekre, hogy ezekkel szemben hazafias és vallásos kötelessége szembe fordulni.

A tanító iskolánkívül is nevelje az életrevaló és szükséges ismeretekre, készségekre a népet. Tegyen meg mindent, ami erejéből telik a nép anyagi jólétének az előmozdítására is. De elsősorban arra nevelje, buzdítsa a népet, hogy az egyéni és az osztályérdek fölött áll az Isten és nemzetünk, szerencsétlen megcsónkított hazánk érdeke, ennek kell bizony igen sokszor alárendelni minden más kívánságot. Egységes, életerős, vallásos és nemzeti közszellem megteremtése is vár a magyar tanítóra, mert ezzel és csakis ezzel lehet gátat emelni minden téves szellemi áramlat ellen.

Amiket eddig leírtam, abból világosan kitűnt, hogy a néptársadalom megszervezésének, már szinte azt mondhatnám a huszonnegyedik órája is elmúlt. Ha az állam nem veszi kezébe és továbbra is nem törődik ezzel a veszedelemmel, nem igyekszik, vagy az általam vázolt módon, vagy más módon mielőbb a nép széles rétegeinek szociális és kulturális igényeit kielégíteni, akkor bizony hiábavaló lesz a magára maradt tanító heroikus munkája. Mert el fogják söpörni, mint egyedülálló, viharok kitért fát, a mindjobban terjedő az állam, nemzet és vallásellenes áramlatok.

De én tudom és hiszem, hogy a magyar tanító még akkor is, ha a vártán magára marad, ha egyedül kell is küzdenie a kor téves áramlataival szemben, akkor is kitart utolsó leheletéig és meg nem tántorodva, ígéretektől el nem csábítva, végzi majd a feladatát.

Nem elismerést vár ezért a munkájáért, csak azt, hogy őt ebben a munkájában megértsék és kellő támogatásban részesítsék.

Végezetül csak annyit, félre most már minden frázissal, tettekre, sürgős tettekre van szükség minden téren, mert csak ezzel tudjuk igazában megakadályozni nemzetünk bolsevizálódását. Ne késlekedjenek a felelős tényezők, hanem érezzék át történelmi fontos feladatukat és legalább az utolsó órában tegyenek meg mindent, ami megtehető.

Nem rémlátás, sem nem pesszimizmus az részemről, amikor azt állítom, hogy ma olyan időket élünk hogy Antikrisztus kezd átvenni a maga rémuralmát. Ezt megakadályozni pedig csak úgy lehet, ha a felelős helyeken levők, kormányban ülők több szeretetet, megértést és igazságot visznek bele a kormányzásba.

A magyar tanítók pedig ott állnak, ott sorakoznak, katonai fegyelemme veszik fel a harcot a mótely ellen és hiszem hogy a harcukat kellő támogatásban részesítik nem hiába fogják vívni, hanem hősies harcuk, küzdelmükből fog kisarjadzani a mótelynek ellenállni bíró, ideológiáknak fel nem ülő, Istenben és nemzetben bízni tudó új magyar néplélek.

*A magyar népiskola a jellemnevelés
szolgálatában*

Budapesti Hivatalos Tanítóegyesület pályázatán díjjal jutalmazva.

Az iskola feladata.

A mai reális, materiális világban az iskolák is csak minél több tudást, az elméletek minél nagyobb halmazát igyekeznek nyújtani. Túlságosan sokat foglalkoznak a gondjaikra bízott gyermekek eszével és teljesen, vagy nagyon elhanyagolják akaraterejüket, jellemük formálását. Ez az oka a mai társadalmunk dekadenciájának, mert elszomorító az, hogy benne sokkal több az úgynevezett kispallérozott ész, mint a gerinces férfi és több a tudás, mint a jellem! Már pedig minden állam támasza, talpköve — nem a tudomány, nem a vagyon, nem a megalkuvás — a tiszta erkölcs, becsület s a jellem! Rá kell végül is jönni előbb, vagy utóbb, hogy az eddigi egyoldalú értelemképzés helytelen, mert már Szt. Ágoston állapítja meg: „Az ember értékét az akarat adja meg.“ Rá kell térniök az iskoláknak és a nevelőknek a másik útra, amely út a jellemképzés, a jellemformálás útja; csak másodsorban és csak a jellemképzéssel párhuzamosan szabad művelni az észet! Mert mi haszna, ha nagyszerű géniévé fejlesztjük az egyént, de tudását rosszra fordítja, mert jellemtelen.

Azt hiszem, mindnyájunkat, bennünk nevelőket, áthat az a vágy, hogy erre az útra lépjünk és ezzel kivegyük részünket a valóságos, jellemes, új magyar ifjúság nevelésében. Ezt a munkát már a bölcsőtől kell elkezdni, de nekünk, tanítóknak kell mégis csak verejtékcseppjeinkkel azt a szilárd alapot, azt a bázist nyújtani, lefektetni a gyermek lelkébe, amelyen egyének s nemzetünk nagysága felépül, azt a kökemény sziklát, mely felfogja a terhet, amelyre épített palota a földrengések megpróbáltatásait is kibírja. A jellem egyedeknek és a nemzetnek jelleme. Ennek formálásáról, képzéséről, különösen az elemi iskolában, akarok bővebben foglalkozni. Vagyis, hogyan kell tanítói munkákat úgy végeznünk, hogy azzal az egyoldalú értelem-képzés, vagy túlságos testi kultusz helyett a gyermek akaratát, jellemét is fejlesszük. Mert minden emberben és emberbimbóban egy-egy belső egyén lakik: a lélek, melyhez eljutni nehéz. De minden nevelőnek el kell jutnia, be kell hatolnia a gondjaira bízott gyermek lelkéhez. Gárdonyi mondja, hogy veled szembenállónak arcát ugyan látod, de amögött rejtőzik egy másik láthatatlan arc, egy „Láthatatlan ember“, mely rejtelmes és ki nem ismerhető. Ha azonban jellemekké akarjuk formálni gyermekeinket, akkor ennek a „Láthatatlan ember“-nek rejtélyeibe be kell hatoljunk, a lélek redőibe kell bepillantunk. W. Hamilton, angol bölcselő mondja: „A földön semmisenem oly nagy, mint az ember s az emberben semmisenem olyan fenséges, mint a lélek“. Ezt a fenséges lelket kell megismernünk. Az ut, melyen oda eljutunk, fáradságos /és sok kitartást igényel, de a végén ott a cél: egyrészt önmagunk

és mások megismerése, a lehetőség, sőt tehetség arra, hogy magunkat és másokat jellemekké fejlesszük. Tanulmányomnak három fejezete lesz:

1. fejezetben igyekszem meghatározni, hogy mi is az a jellem?
2. fejezetben pedig arról akarok írni, hogyan fejlődik a jellem?
3. fejezetben pedig azt akarom meghatározni, hogyan kell és lehet a népkislat a jellemnevelés szolgálatába állítani.

A jellem meghatározása.

Természetszerűleg úgy éreztem, hogy mielőtt foglalkoznék a jellemneveléssel, meg kell határozunk, tisztába kell *jönnünk azzal*, mi hát a jellem? Annál is inkább, mert ha ezzel nem vagyunk tisztában, az annyit jelentene, hogy nem ismerjük a célt; tehát nem is tudhatunk annak elérése érdekében hathatósan közreműködni.

Jellem alatt értjük az ember akaratának állhatatosságát a jó irányban.

Dr. Tóth Tihamér szerint a jellem: „A szilárd alapelvek után induló, mindig következetes cselekvési mód, az akarat állandósága iaz igaznak felismert eszmény szolgálatában, a nemes életfelfogás szolgálatába szegődött lélek kitartó állhatatossága.“

Novalis azt mondja, hogy a jellem nem egyéb, mint teljesen kiképzett akarat.

Tehát ezekből levonva a tanulságot, azt állapíthatjuk meg, hogy a jellemnél két tulajdonság a fő:

a. Csakis jó jellem lehet.

b. A jellem ne imától holnapig tartson. Vagyis röviden: jellemes ember az, aki állandóan jó. Legfontosabb és a hangsúly az „*állandó*“ szón van, mert ez a nehéz, ez a nagy mesterség, a nagy titok és művészet: állandóan kitartani a jóban, kitartani és nem engedni soha. Tehát nem is annyira a helyes életelv kialakítása nehéz a jellemnevelésnél, hanem annak követése. „Nekem ez elvem, emellett kitartok, kerül, amibe kerül!“ Ez a jellem és ez a nehéz.

Az első keresztény századok véres üldöztetésében egy egyszerű földművest elfogtak s Jupiter szobra elé állították ... „szórj tömjént a tűzbe s áldozzál istenünknek!“ „nem teszem!“ — feleli nyugodtan. Kínozni kezdik .....mindhiába. Majd erővel kinyújtják karját, úgy, hogy tenyere épen a láng fölé essék s tömjént tesznek belé. „Ejtsd le a tömjént és elengedünk.“ „Nem ítésem!“ Ott áll kinyújtott karral rendületlenül... Lobog a láng, már a tenyerét nyaldossa, már füstölög a tömjén, de az egyszerű földműves acélszíve nem tagadta imeg Istenét. „Ein Herz von Erz!“

Most nyáron ott álltam Pompei kapujánál, ahol valamikor a szörnyű Vezúv kitörésekor római légionárius állt őrt s bár a forró

tüzes láva hamuvá perzselt mindent körülötte, minden omlott, minden pusztult, de ő nem mozdult, nem, egy tapodtat sem arról a helyről, ahová a kötelesség állította.

Az ilyen vértanút, gerinces, elvhűséges, felemelt homlokú embert, — ezt nevezzük jellemnek. Azt hiszem, ezzel a pár gondolattal és példával sikerült megvilágítanom és meghatároznom, hogy mi a jellem és ki a jellemes ember.

Ezután nézzük meg, mi a jellemkialakulás, jellemfejlődés útja.

A jellemkialakulás, jellemfejlődés útja a bölcsőtől.

Kísérletek, megfigyelések nyomán a következő fejlődési szakaszokat állapították meg a jellem kialakulásánál:

1. szakasz még az erkölcsmentes cselekvések kora, kezdődik az életreébredéssel és tart kb. 2 ½ éves korig.

2. szakasz a családi erkölcsök kora 2 ½ éves kortól tart 6. életévig.

3. szakasza a jellem fejlődésének érdekel minket, tanítókat, leginkább, ez a gyermekerkölcsök kora, tartama 6—12 év, mert erre a fejlődési periódusra esik a mi munkánk nagy része.

4. szakasz a regényes erkölcsök kora 12—17 évig.

5. szakasz a reális erkölcsök kora 17—25. életévig. Természetesen én csak az első hárommal fogok részletesebben foglalkozni, mert az első kettőre kell bizonyos mértékig építenünk, a jellemfejlődés 3. szakaszában.

Erkölcsmentes cselekvések kora.

Az erkölcsmentes cselekvések korát éli a gyermek, amikor megszületik. Vagyis a gyermek nem születik sem erkölcsösnek, sem erkölcstelennek. Amorális, tehát nem jó és nem rossz. Mégis tudnunk kell, hogy az erkölcsöt nem egészen kívülről kapja, mert minden ember az egyéniségének legfőbb, legáltalánosabb körvonalait magával hozza a világra. Úgy mondjam, születésünkkor be vagyunk állítva egy bizonyos irányba, öntudatlanul meg is indulunk egy távoli, ismeretlen cél felé, mely lehet jó vagy kevésbé tökéletes. Egy bizonyos egyénisége a gyermeknek is van, mint bimbóban a virág, a gyermekben is benne rejtőzik minden jó és rossz tulajdonság, melyre diszpozíciója van. De ez még homályos, az erkölcse közömbös és csak a külső hatások alatt fejlődik ki egészen. Megindul a fejlődés. A gyermek elsősorban szüleitől kapja benyomásait, majd később minél több emberrel érintkezik, annál tömegesebben érnek hozzá a hatások, amelyek mind nyomot hagynak azon a láthatatlan arcon, amely benne rejtőzik. Mi is tehát a szülő ebben a korban a gyermeknek? A felelet egyszerű: *mindene*. Nevelési szempontból a

társadalom egyeteme törvényeivel, szokásaival, engedményeivel és korlátozásaival.

A család, szülők szokása a gyermek részére törvény, amihez neki alkalmazkodnia kell. Magát a törvényt, a hatalmat tehát a szülő képviseli. A szülőnek éhez a jogához ragaszkodnia, a gyermeknek meg alkalmazkodnia kell, mert csak így fejlődhet ki a gyermekben a lelkiismeret, mint ennek a kornak legfőbb erénye.

Életfejlődés első szakában nem mehetünk el közömbösen a gyermek sírása mellett sem, mert van olyan gyermek, aki minden megállapítható ok nélkül sír. Ezeknek a sírásoknak a jellem kialakulásában igen fontos jelentőségük van. Bizonyos durvaságra hajló, erőszakos, türelmetlen természet fejlődhet ki belőle. Hajlamossá teszi az első gyermekhiba intenzív kialakulására, az önzésre a gyermeket. Az önzés az, ami ebben a korban a gyermeket jellemzi. A gyermek önzése határtalan és természetéből folyik, mert ösztönös életműködései — táplálkozás, játszás — erre vezetik és akadályokról még nem vesz tudomást. Ezekből az első vonásokból alakulnak ki úgy az erkölcsi hibák, mint a jellem első vonásai. Hibák: a düh, a durvaság, verekedés, álnokság stb. Nevelőhatásokra fejlődik ki a gyermekben a lelkiismeretesség és az engedelmisség. Másfél éves kortól kezdve világosakká kezdenek válni a már említett hibák, de egyúttal kifejlődhetik a gyermekben a lelkiismeret is, melynek kifejlődésében a szülőnek van vezetőszerepe.

A lelkiismeret kialakulásában részt vesz még a büntetéstől való félelem is. Attól a perctől kezdve, amikor a szülőktől való függés a gyermekben kezd kialakulni. A 6—12 hónapos gyermek büntetése hiába való, ha egyes tárgyakat megrongál, vagy földre dob, mert ezt a gyermek természetes jogának tartja. Ha ezt másfél éves vagy két éves gyermek teszi, már hiba, mert megváltozott a helyzet, ilyen korban már éreznie kell a gyermeknek, hogy a szülőktől függ, a szülőnek hatalma van felette, büntetést szabhat ki rossz cselekedetért. Ez a büntetés is hozzájárul a lelkiismeret kialakulásához, mert észreveszi, hogy bizonyos cselekedetért kikap, ennél fogva azokat két kategóriába osztja: megengedett és tiltott cselekedetekre. Ez már a lelkiismeret alapja. A tulajdonképeni lelkiismeret akkor lesz igazán lelkiismeretté, mikor önérzete kezd kialakulni.

A szociális érzés a két éves kortól nyilvánul meg az engedelmisségben a gyermeknél. E korban a gyermek egyetlen erkölcsi hibája, vagy jó tulajdonsága lehet: engedelmisség, vagy engedetlenség.

Magának az engedelmisségnek is két fajtáját különböztetjük meg. Ezzel azonban később fogok foglalkozni. Csak annyit, hogy

két és fél éves korig el kell érünk azt, hogy a gyermek egynémely dologban, pl. pontos lefekvés, étkezés stb., vagy határozottan tiltott parancsnak feltétlenül engedelmessédjék. Itt a szülőknek nem szabad megtúrniük a gyermek ellenkezését.

Ezekből világosan látjuk, hogy a kisgyermeket szoktatni kell a jóra, mielőtt ő tulajdonképpen igazán különbséget tudna tenni a jó és rossz között, mielőtt még ő a saját akaratát használni tudná. Nem kimondott parancs ez még, mert a parancs megköveteli azt, hogy mi egy külső, rajtunk kívülálló tekintély szavára ugyan, de magunk akaraterejéből tegyünk valamit. De amint látjuk, a gyermeknél a jóraszoktatás már ezen kornál jóval előbb megkezdődik. Mert az egyszer megszerzett jószokás ereje megmarad. Egyelőre nem is akarunk többet.

A családi erkölcsök kora.

A gyermek fejlődésének második szakasza: a családi erkölcsök kora, mely két és fél éves kortól hat éves korig tart. Jellemző, hogy a gyermek a család hatása alatt állván, erkölcsi életcélja a család erkölcsiéhez alkalmazkodik. Ebbe éli bele magát. Hibái és érényei abban különböznek az előbbi kortól, hogy az előbbieket tompábbak, az utóbbiak harmonikusabbak, mert már tapasztalata és belátása, amely különösen az engedelmisség kapcsán fejlődött ki benne, vezet. A szociális érzése is erősödik, a szülők, de a szegény gyermekek iránt is.

Ebben a korban az erkölcsi nevelésnek legfontosabb problémája az engedelmisség fejlesztése olyan fokra, hogy legkésőbb 6 éves korra *feltétlenül* engedelmessédjék a tiltó távollétében is. Itt kell a szülőknek, ha megfeszített munkával is, az eredményért harcolni, mert ez a gyermek egész életére kihat, az eredménytelenséget meg teljesen többé sohasem lehet pótolni. Fontos az engedelmisség erényének kifejlesztése azért is, mert ebből fejlődik ki később a tekintély tisztelet, önuralom, fegyelmeztség.

Már a vallásosságot is bevihetjük a nevelésünkbe. Nem baj, ha az kezdetben csak puszta imádkozás, amit azonban reggel, este, éves előtt és után feltétlenül és ellentmondás nélkül meg kell követelni. Majd később fellép az Isten fogalma is, mint olyan lény, aki Mindnyájunk atyja, akinek mindnyájan tettünkért felelősséggel tartozunk. Isten fogalmának megismertetése, a lelkiismeret kibővülésének, igazmondás és fegyelmezett akarat erényének múlhatatlan és nélkülözhetetlen alapja. Mert bármit tesztek, mondok, a mindnyájunk atyja lát minket. Így lassan az Isten fogalmán keresztül a türelem, békesség, megértő szeretetre kell nevelni a gyereket. Ki kell a szülőknek a gyermek szeretetét, vágyát önmagáról

a szegény, elhagyatott gyermekekre, kéregetőkre, rokkantakra stb. terjeszteni, értse meg a testi hibákat és ne csúfolja; lelki hibákat még úgy sem tudja felfogni. Világosítsuk fel a gyermeket, hogy a vakok, stb. milyen szomorú helyzetben vannak.

Már három éves kortól elkezdődik, később pedig intenzíven kell, hogy folyjon a munkára való nevelés. Mit jelent ez? azt, hogy a gyermeket erejéhez mérten állandóan foglalkoztatni kell. Segítessünk vele anyjának, családnak és ha a gyermek segíteni akar, ne zavarjuk el. A gyermek megcsinálhat mindent, ami az erejéből telik, akár jó, akár rossz az elvégzett munka. A jó munkát dicsérjük, a rosszat javítsuk inkább utána százszor, mint egyszer is kedvét szegjük. Minél több játékot csináljon magának a gyermek, éhez készségesen szolgáljunk anyagot, mert a készen vett játékok hátráltatják értelmi fejlődését. Ne az legyen a főcél ebben a korban, hogy amit tesz, csinál, dolgozik, az tökéletes legyen, hanem, hogy szeressen és megszeressen dolgozni a lustaságot meg ne ismerhesse, hanem a munkakedv fokozódásához, fegyelmezett, életküzdelemre termett, erőteljes akarathoz jusson.

Általában a nevelésnek a gyermek egész életére kiható kulcsa esik erre a 3—7 éves korra. Ebben a korban az elmulasztottakat igen nehezen, vagy pedig sohasem lehet pótolni. Pedig a szülők, de sokszor elmulasztják ezt, legtöbbször csak bábnak, csecsebecsének tekintik a fejlődés ezen korszakán a gyermeket, akit becézni, öltöztetni, fésülni kell és vele büszkélkedni, de nevelni, minek, — .... hiszen még korai, vagy neveli majd eléggé az iskola..., mondogatják. Itt a hiba, ezért került és kerül válságba lelkileg az ifjúságunk, ezért *nem* tudja megtalálni a helyes utat és nem látja a célt, mert az alapokat nem fektették le a gyermek lelkében elég korán. A legtöbb szülő példája, életmódja sem alkalmas erre. Erről mondja Imre Sándor: „Legtöbbször nincsenek a szülők tisztában azzal, nem is gondolnak arra, hogy ők milyenek s így a minőségükből eredő hatást öntudatlanul adják tovább gyermekeiknek.“

Gyermeki erények kora.

Ilyen fejlődési stádiumokon, átmenve, helyes, vagy helytelen szülői hatások alatt bizonyos mértékig kifejlődve ér: a gyermeki erények korába a gyermek, ami tart 6—12 éves korig. Ez az a kor, amely minket, tanítókat különösképen érdekel, mert úgy etikai, jellemformáló, mint értelmet fejlesztő munkánk nagy része erre a korra esik. Általános fejlődési szempontból kétségtelen, hogy a gyermek ebben a korban ki van téve úgy a család, mint az iskola hatásának. A gyermek erkölcsi irányítója nemcsak a család, hanem a tanító is, sőt egy harmadik tényező is kezd szerepelni a gyermek életében,

ezek a pajtások, osztálytársak, barátok hatása. Az első kettő hatása alatt az erkölcsi tulajdonságokat kívülről veszik és nem minden esetben ismerik el a gyermekek; annál lényegesebb azonban a pajtások, osztálytársak felfogása — mert ezek a gyermekben született erkölcsök — igen nagy hatást gyakorolnak a gyermekre.

Tulaj donképen hat éves kortól a szigorú nevelés megkezdzi a visszavonulását és előlép az értelem révén a tudatos belátásra való nevelés. Azonban ez nem jelenti azt, hogy most már teljesen visszahúzódhat az erkölcsi irányítás, nem, egyáltalában nem, csak most más formájú legyen az, mint volt az előző korszakban. Meg kell most már a gyermek véleményét is hallgatni, természetesen nem szükséges, hogy a gyermek véleménye mindig elismerésig fokozódott meghallgatást nyerjen.

Ennek a fejlődési kornak a derekán a gyermek már tulajdonképen kilép a családi élet szubjektív világából. A fantáziája veszt a csapongásából. A természet jelenségeit a külső megnyilvánulásaiban szemléli csak, maga a lényeg, az okozati összefüggés, még nem érdekli, fezeret sokat mozogni, hogy mintegy a testi erőit fejlessze. Dolgozni is nagyon szeret.

Most 6.—7. életév táján jön el az a kor, amikor a gyermek már nemcsak az „akarom“ szót tudja kimondani, hanem öntudatosan akarni is tud már. Az „akarom“ szót már régen megtanulta, nem is volt az nála jelentőség nélküli, hiszen akarta a csillogó tárgyat stb., még mielőtt beszélni tudott volna, sírt, ha óhaja nem teljesült. De Most lassan-lassan megérzi, hogy tőle függ az, hogy akarjon, vagy íie akarjon, hogy hatalmába áll valamit tenni, vagy nem tenni. Ekkor |In el az a kor, mikor tud már a tulaj donképeni parancsnak is engedelmeskedni, már nem úgy végzi a jót, meg a rosszat, hogy más vezeti a kezét, hanem tudomásul veszi, hogy más megbízta őt valamivel és ő maga is akarja azt megtenni és így meg is teszi. Eddig csak szoktatták a jóra és ő mintegy öntudatlanul engedett, most már parancsolják neki és ő többé, kevésbé tudatosan engedelmeskedni akar.

A parancs teljesítésének indító oka kettős: *külső és belső*. Engedelmeskedik a parancsnak azért, mert az olyan valakitől jön, akinek engedelmeskedni tartozik. Ezt meg is okolja maga előtt: ha ttegetszem jutalmat, ha nem teszem meg, büntetést kapok. Itt csak Külső okból engedelmeskedik a gyermek, vagy az ifjú.

Ha ellenben azt nézi, hogy amit parancsoltak neki az jó és észszerű, nemes, önmagában is méltó arra, hogy engedelmeskedjék, Megtegye, akkor belső indításnak enged. Természetesen, ez az utóbbi a nemesebb, értékesebb és emberi természetünknek megfelelőbb. Azonban külső indító okok későbbi fejlődés során sem esnek el teljesen, a tekintély mindég szükséges. Hiszen a külső indítóokok nem

mindig értéktelenek és nem feltétlenül rosszak, azok közt is van olyan, mely minden tekintetben értékes és nemes. A szülő vagy parancsoló iránti szeretet, tisztelet, mindig kell, hogy áthassa a gyermeket, még későbbi korban is. Ha *önálló* lesz a felserdült ifjú, akkor is lesznek olyanok, akik felette állnak, akiket tisztelnie kell, a feljebbvalói. Főképpen egy tekintély marad meg mindig, melytől senki sem önállósíthatja magát sohasem: Isten! Épen Isten rendelte azt, hogy az ember társadalomban éljen, a társadalomban pedig kellenek vezetők és így vannak alárendeltek is. De szükséges a tekintély azért is, mert az emberi természet gyenge, a rosszra való hajlam pedig erős. A parancs teljesítése pedig sokszor nehéz lehet, mert belátjuk azt, hogy a parancs jó, szükséges, mi érdekünkben van, mégsem tesszük meg, tehát nem elég erősek még ezek a belső indítóokok sem a parancs megtevésére, kell még egy erősebb indítóok — ez ha nem is belső — ilyen a büntetéstől való félelem; igaz, hogy külső indítóok, de igen sokszor hatásos

Röviden összefoglalva az erénynevelésnek legfontosabb feladatai ebben a korban — amivel majd egész részletesen foglalkozni fogok, igyekszem majd megjelölni nemcsak a célokat, hanem a célok eléréséhez szükséges módokat és eszközöket, a munkám második részében — az engedelmesség, igazmondás, tekintélytisztelet, a vallásosság kifejlesztése és a munkakedv fokozása képezze nevelői, jellemformálói munkánk gerincét. Mert ezen célok biztos alapjainak letevésén és az alapok tovább építésén áll vagy bukik egész épületünk.

A következő korok már minket, tanítókat, nem érdekelnek annyira, amennyiben az ezekben a korokba lépő gyermek már nem tartozik felügyeletünk alá, elhagyja iskolánkat és bizony a jellemfejlődés, jellem alakítás további mozzanatait rá kell bízunk: jobb esetben más iskolákra, de túlnyomórészt a véletlenre, az utcára, a környezetre. Pedig talán, igazi kialakulást, igazi fejlődési irányt csak ezekben a későbbi korokban vesz a gyermek. Mivel azonban a nyolc osztályos népiskola valóságos megoldásától, elismerésétől messze vagyunk, így hát kénytelenek vagyunk a mi munkánkat csak még gondosabban, jobban, lelkiismeretesebben végezni, hogy ha elhagyja iskolánkat, a gyermek lelkében legalább a sziklaszilárd alappillérek maradjanak meg, amelyekre mindig emelhet új és újabb épületet, ha minden össze is omlik körülötte. Épen ezért az utóbbi életkörökkel csak röviden fogok foglalkozni és csak azért, hogy lássuk, áttekinthessük a jellemfejlődés, jellemképzés egész processzusát, folyamatát.

Regényes erkölcsök kora.

Regényes erkölcsök kora 13-16 éves korig tart. Ebben a korban nagy biológiai átalakuláson megy át a gyermek, ami természet-

sen befolyást, sőt erős befolyást gyakorol erkölcsi fejlődésére. Ez a nagy biológiai változás a nemi érés; valahogy a pedagógusok ezt a tényt igen sokszor figyelmen kívül hagyják, elsiklanak felette, kényes témának tekintik, pedig igen sokszor súlyos erkölcsi következményei vannak, az erkölcsi eltévelyedések, jellembeli lecsúszások nagy része is innen származik. Különösen leányokra nézve veszedelmes ez a 13-16 éves fejlődési szakasz, de a fiukra is. A kibontakozó nemi érzelmek felkavarják a gyermek testi és szellemi életét, megtámadja az idegrendszert minden helyen. Ez a hatás aztán nem is sejtett érzelmeket, indulatokat vált ki. Az indulatok, érzések főképp a társadalom felé irányulnak, de a társadalom azon vonásai érdeklik főképp, amelyek az élvező emberekre, az élvezetekre vonatkoznak, ezeket akarja megismerni. Ez a veszedelmes. Hogy a gyermek ezekhez az élvezetekhez hozzájusson, ha más módok és eszközök nem állanak rendelkezésére, a lopástól sem riad vissza. Természetesen, nem mindegyik esik át ezen, de tény, hogy sok bűnöző ember itt szerezte meg a hajlamait, mert ebben a korban bűnözésre talán legtöbb diszpozícióval rendelkezik.

A kóborlás, titokzatosság is fellép ebben a korban a gyermeknél, amit saját tanítványaimnál tapasztaltam. Olaszországról beszéltem velük. Kiemeltem Mussolini nagy érdemeit a katolikus egyházzal Iszemben és velünk, elnyomott magyarokkal szemben is. Segítőségünkre jön elnyomtatásunkban, trianoni sötét börtönünkbe, egy kis napfényt, reménysugarat bocsát be. Gyermekeimet, akik szintén ebben a misztikusnak hirdetett biológiai változásokat előidéző korban vannak, az elbeszélésem úgy meghatotta, amúgy is túlfűtött indulataikat annyira forrongásba hozta, hogy elhatározták, elmennek Olaszországba és Mussolininek ajánlják fel szolgálataikat, hogy mielőbb hamarabb szerezze vissza nekünk az (országot). Az elhatározást tett követte és bizony csak a rendőrség hozta vissza magyarjaimat, akik egészen le voltak törve, hogy tervük nem sikerült. Tehát ezekre a kalandokra valami belső izgalom, ellenállhatatlan kényszer űzi, hajtja őket. Nem nagyon veszedelmesek ezek, csak valami megfelelő módon és formában (séta, kirándulások, játék) kell levezetni. A lányoknál is megtalálhatók ezek a vonások, csak nem olyan nagy mértékben. Náluk a nemi érzés inkább szubjektív irányú. Az anyáskodást, a hiúságot a nemi érzés támasztja fel bennük. Tetszeni akarnak. Még az előbbi nemes érzelem, a nő legfőbb ereje és támasza; az utóbbi a külsőségeket emeli ki. A férfi ideálok keresésére is a nemi érzés hajtja a lányokat. Bűnözésre épen úgy hajlamosak, mint a fiúk. A nevelésnek ezeket a jelenségeket észre kell vennie és bár a fellépő hajlamok természetesek, nem bűne a gyermeknek, azonban

nem szabad irányítás, vezetés nélkül hagyni őket, mert könnyen eltevelyegnek.

A reális erkölcsök kora.

A reális erkölcsök kora 18—24 évig tart. Ebben a korban *már* bizonyos határozott cselekvési motívumok lépnek fel az ifjúnál. Be-fejeződik a nemi érés, fellép az önálló megélhetésre való törekvés e* felébred a társadalmi összetartozandóság érzése. A 18-19 éves korig az ifjú a társadalmi életre fel van készülve. A nemi élet önállóság felé tereli, hogy az életben meg tudjon állni és családot alapítani. A második nagy érzés pedig, hogy a társadalmi szövetségbe bele élje magát. E két érzés küzd benne és bizony sokszor ellentétes irányú, belső küzdelmek származnak belőle. De e két érzésből alakul ki igé lassan-lassan végső fokon az egyéniség, a végleges jellem. A nőbea pedig tökéletessé fejlődik a szemérem és az anyai érzés, e kettő a né legerősebb lelki ereje.

Ezekben foglaltam össze azokat a fejlődési stádiumokat, melyeken minden gyermek átesik, amíg ifjává, jellemmé formálódik. Talán sikerült bepillantást engednem az emberi élet sötét dzsunge-lébe. Ami nekünk, pedagógusoknak azért is fontos, mert amint Grunwald mondja Philosophische Pädagogik című munkájában: „Már a gyermek lelki élete hasonlítható labirintushoz, s aki nem alkalmazkodik a sokszoros fordulatokhoz és görbületekhez, a bevezető és tévutakhoz, nem hatolhat a lelki élet alapjáig.“ Tehát nekünk tanítóknak, bármilyen nehézségek ellenére is keresnünk kell a lélek mélységeit és tesszük ezt akkor, mikor nem elégszünk meg csak az-zal, hogy tanítványaink jártasak legyenek valamely elméletben, ha-nem megkívánjuk, hogy annak megfelelően cselekedjenek is.

Így értem tanulmányom harmadik részéhez, vagyis ahhoz a ponthoz, melyben rá akarok mutatni arra, hogyan kell nekünk tanítóknak végeznünk munkánkat, hogy azzal ne csak az elméleteket szolgáljuk, hanem a gyermekek jellemének megalapozásában, fejlesztésében, irányításában kivegyük a részünket és így tulaj donképen a népiskolai oktatást a jellemfejlesztés szolgálatába is állítsuk. Ez nem olyan másodrendű feladat és nem olyan probléma, amit csak egy-két szóval lehetne elintézni, sajnos — habár az új tanterv máitöbb gondot fordít erre és jobban is hangsúlyozza az erkölcsi nevelés fontosságát, mint a régebbi; magát a nevelést is jobban állítja népiskolai oktatás homlokterébe, még mindig a reál tárgyak és materiális anyag uralja a tantervet és kényszeríti a tanítót arra, hogy az elméletek és az anyag rabszolgája legyen és ezzel a nevelői munka csak másodrendűvé válik, vagy teljesen elvész. Sok tanító, mivel határozott és részletes célkitűzéseket, útmutatásokat nem talál a

tantervben erre vonatkozólag — csak általános elveket —, nem tudja, vagy nem is akarja végezni ezt a sokkal, de sokkal nemesebb, de mindennél fontosabb munkát. Közönséges anyagközlővé válik, élő lexikon. Pedig a tanítók nevelő, jellemformáló munkáján él vagy bukik nemzetünk, ezt bátran és túlzás nélkül mondhatjuk, ez nem csupán frázis.

Népiskola a jellemnevelés szolgálatában.

Ezek után most már azt akarom meghatározni, hogyan állíthatjuk a népiskolát a jellemnevelés szolgálatába és mi ott a szerepe, mert általában azt mondják, hogy „a jellem nem az iskolában, hanem az élet vásári zajában nevelődik“. Pedig valójában az élet vásári zaja többet ront a jellemre, mint amennyit épít rajta. Aki jellem nélkül kerül az élet forgatagába, az bizony elveszett ember. A jellemet épen ellenkezőleg, a család, az iskola és a mindennapi életünk legkisebb és legegyszerűbb szokásai nevelik, fejlesztik. Tulajdonképpen itt kapcsolódik be most már az elemi iskola <a maga szokásaival, törvényeivel, nevelői munkájával a jellemnevelésbe. Ugyanis a családi erkölcsök korát elhagyó és a gyermeki erények korába lépő gyermekek vannak az elemiiskola gondjaira bízva. Megkapja az iskola a kis emberbimbókat, mind megannyian exotikus, titokzatos virágok. Óvatosan kell bánnom velük, mert nem ismerem őket, nem tudom, hogy egy ideges mozdulat, vagy más valami örökre nem zárja-e el azt a lehetőséget, hogy az exotikumokat megismerhessem, lelküket meglássam, abba bepillantassak és további ápolás, fejlesztés munkáját ehhez alkalmazzam. Pedig a lélekbe való bepillantás, a gyermek lelkivilágának ismerete nélkül a jellemfejlesztő munkát sikeresen nem lehet elvégezni. Legelső megállapításom az, hogy az elemi iskola, ha a jellemnevelés szolgálatába aktíve akar bekapcsolódni, úgy lényegesen több időt kell fordítani az ott működő tanítóknak a gyermeki lélek megfigyelésére és megismerésére. Ehhez azonban nem elegendő az, hogy ötletszerűen firkáljon be a tanító az osztálykönyvbe néhány jellegzetes, de a jellemnevelés szempontjából figyelembe nem vett vonást, hanem rendszeres megfigyelésre, a gyermeki lélek mélységeibe való behatolásra van szükség. Azonban a „Láthatatlan ember“ világában az első lépést önmagunk megismerésén kell kezdenünk. Bizony minden tanítónak az önismeretben otthon kell lennie, mert aki önmagát ismeri, az másokat könnyebben ismer meg. Azonban a gyermeki lélek megismerésének bizonyos egkönnyebbítésére szolgálna, talán tudat alatt ez az elgondolás is vezette bizonyos mértékig az irányító köröket, mikor a „törzslapot“ — melynek mai formában semmi célja nincs, bevezette az iskolába — az „Egyéniségi“ lelkiélet megfigyelését tartalmazó lap. Amely

tulajdonképpen séma, vázlatos keret lenne, melynek beosztásai alá a gyerekekről való megfigyeléseinket bevezetnénk. Ezt az „egyéni“ lapját osztályról-osztályra, sőt egyik iskolából a másikba vinné magával a gyermek, ahol aztán a megfigyelés bővülne, a nevelői munka pedig ehhez lenne alkalmazható. Az „egyéni“ lap sémájáról sokat írhatnék, de tettem azt már cikkeimben; annak szükségességét is, azt hiszem, sikerült kimutatnom. Azonban nem jelenti azt, hogy ez az általános séma kötné a tanítót a maga megfigyelésében, csak mintegy jellegzetes irányokat mutatna meg és direktívákat nyújtana. De ettől függetlenül minden tanító egyéniségének és pszichológiai képzettségének megfelelően végezhetné ezt a munkát. Hangsúlyom még egyszer csak azon van, hogy feltétlenül meg kell ismerni a gyermeki lelket, ha a jellemnevelés, jellemformálás érdekében valamit is akar tenni a tanító.

Mikor így megismertük a gyermeket, annak lelkét, legelső feladatunk már az iskolába lépéstől kezdve, hogy az akaratát fejlesszük. Mert erős, kitartó akarat nélkül nincs jellem. Tóth Tihámér mondja: „Óriási ereje van a szónak: akarok! Lehetővé válik általa a lehetetlen!“ Mert jellemnevelés érdekében minden további munkánk felesleges és hiába való lesz, ha a gyermek akaratát nem erősítjük meg. Ha a túlzott materiális tanítás helyett, voluntarisztikus nevelésre fordítjuk a nagyobb gondot, akkor már nagy mértékben állítottuk az iskolát a jellemnevelés szolgálatába. Bizony, ez hiányzik ma, sőt legtöbbször erről szó sem esik az iskolában. Egyik nagy francia pedagógus is erről panaszkodik, ezt veti korunknak, hogy fiai férfítetben gyermekakaratot hordoznak. „Pedig az akarat állandó szervező ereje nélkül a lelkiismeret s a szeretet legfinomabb és leggyöngédebb nyilvánulásai is értéktelenek,“ mondja Foerster. Igen, a lelki nyilvánulások csak úgy válnak jellemessé, ha az akarat kohójában megmunkáljuk és szigorú, következetes állhatatossággá kovácsoljuk őket.

Így az akarat nevelés nem más, mint tervszerű munka mindazon lelki tehetségek meghódítására, (ész, érzelm, emlékezet, fantázia) amelyek befolyásolják az akarat működését.

Hogyan történjék most már az akarat nevelése az iskolában? Természetesen, itt csak általános módokat és elveket jelölhetek meg. Eleket kell azután a megismert gyermek lelkivilágához, speciális helyzetekhez alkalmazni. A valóság azonban az, hogy itt módszert és munkateret mindenkinek magának kell megtalálnia; én, amint már jeleztem, csak általános irányító s példaképül szolgáló útbaigazítást adhatok. Azt a bizonyos „mein System“-et azután ennek nyomán alkossa meg mindenki maga.

Az útbaigazításom az akarat nevelésben főképp arra vonat-

kozik, hogy az akarat erősítésének két főszköze van,: úgy mint elérni azt, hogy a gyermek, majd később az ifjú olyan cselekvő energiát szerezzen, amely energia hajthatatlan kitartással keresztülviszi szándékát bármily külső, vagy belső akadállyal szemben. — Azt hiszem, azt felesleges hangsúlyoznom, hogy ez csak jó irányú szándékokra vonatkozhat. A másik főszköze, hogy rá kell a gyermeket nevelni arra, hogy fékező energiát tudjon gyakorolni, vagyis tudjon ellenállni és lemondani. Az akarat kifejlesztés e két módja nem azonos, ezért mindegyiket külön-külön kell elsajátítani, gyakorolni és gyakoroltatni. Nekünk, tanítóknak az a feladatunk, hogy már az iskolababéépéstől kezdve, a gyermek lelkét úgy irányítsuk, hogy az erős akarat e két főszközének teljes birtokába jusson.

Természetes, amíg a főszközök birtokába juttatjuk a gyermeket, addig sok-sok más apróbb és nagyobb erők és erények útját kell megjárunk, amelyek mintegy nélkülözhetetlen és múlhatatlan alapfeltételei a legfőbb cél elérésének: *az akaratnak*.

Az iskolába lépő gyermek lelke bizalmatlan; félős, nem mer megnyilatkozni a tanító előtt. Pedig nekünk meg kell ismernünk, nekünk le kell ereszkednünk a kis csöppséghez. Bizalmat kell ébreszteniünk magunk iránt. Ehhez legtöbb alkalmat a játéka és mese keretében találunk. Itt tehetjük azokat a megfigyeléseket, amikre az akaratnevelést, erősítést megalapozhatjuk. Mjég a kézimunka és rajzolgatás is ilyen terület. De ez nem jelenti azt, hogy az egész iskolai életbe való beilleszkedését, társaival való érintkezés módját, formáját meg ne figyeljük. Ezek összessége adja az első támpontokat és, szolgál útmutatásul a további munkánkhoz. Ami bizony sokszor egyéni foglalkozást is kivan egy-egy csöppséggel. Ekkor, ilyen alapos megfigyelés után, — mely megfigyeléseket az „egyéni“ lapra írjuk be — már megnyilatkoznak az egyes erények és tipikus hibák a gyermeknél, sőt azt is észre vesszük, kinek a tetteit s milyen mértékben vezérli az akarat. Az akarat erősítésére a legkisebb alkalmat ne mulasszuk el. Elkésik az iskolából, mert későn kel fel, sokat és feleslegesen fecseg; ezek nem nagy hibák ugyan a gyermeknél, de sok mindenre vezethetnek. Tehát próbáljuk meg erről leszoktatni, úgy, hogy akaratát erősítsük. Kezdetben a kis eredménnyel is elégedjünk meg. Beszéljünk a gyermekkel négy szemközt és adjunk ezintén alkalmat a gyermeknek, hogy beszámoljon nekünk, hogy Mennyire haladt a korábbi felkeléssel, a felesleges fecsegéssel, a hirtelenkedésről való leszokással, vagy más egyéb hibáival, amelyek már az első osztályban jelentkeztek. Persze, itt a módszeres eljárást minden tanítónak magának a maga nevelői tapintatával kell megnéznie, amely módszer bizony, ahány gyermek, annyiféle. Mert ebben korban még nagyot akarni elérni a gyermekkel, alig van jelen-

tőség«. Mert a jellemet igazában csak a legelemibb, legegyszerűbb tevékenységek gyakorlásával képezhetjük. Foerster mondja: „A férfias elszántság nem vasárnap, hanem hétköznapi kemény munkájában érik meg.

Akarat kifejlesztése és annak módjai.

Ez az egyik módja az akarat nevelésének: az apróbb hibáknak a gyermekkel való megbeszélése és próbálkozás azok kiküszöbölésére; sok-sok nagyobb hibának ezzel is elejét vehetjük és bizonyos mértékig fejleszthetjük akaratát. Nekünk azonban nem csak ennyire keil eljutni, nekünk azt kell elérnünk, hogy később a gyermek maga is vegye észre hibáit és önmaga próbáljon hibáiról leszokni, ehhez már azonban az is kell, hogy a gyermek önmagát fokozatosan megismerje, önismeretre és ezen keresztül önnevelésre kell a gyermeket szoktatni, mert csak így fejlődhet ki, így acélosodhat erős akaratú jellemmé. Önismerettel ugyanis az akarat-erősítés a már említett mindkét főeszközének elérését szolgálhatjuk.

A delphii Apollo templom feliratai magukban foglalták Sokrates előtti etika jellemző vonásait és elveit, ezek közt találjuk ezt a nagyszerű mondást: „Ismerd meg magadat!“ Kitől származik, mely görög bölcstől, pontosan nem tudták megállapítani, de nem is fontos. A tény maga azonban, hogy már az ó-görög bölcsek is rájöttek erre a nagy igazságra, biztosítja és hirdeti annak fontosságát.

Önismeretre azonban csak úgy tudjuk nevelni gyermekeinket, ha mi magunk is járatosak vagyunk ezen az úton, ha mi magunkat is igyekezünk megismerni és a megismerés által tökéletesíteni. Tehát magyar tanítók, ha úgy magatok, mint iskoláitokat a jellemképzés szolgálatába akarjátok állítani, első út legyen önmagatok megismerése, az erős akarat kifejlesztése, hogy így ti is erős elhatározási!, szilárd jellemek legyetek.

Tehát az első lépés a magunk tökéletesedése; és én szeretem hinni azt, hogy nincs magyar tanító, aki ezt az utat már eddig is meg nem tette. De mi most már a következő lépés. Hogyan vezesd a gyermeket erre az útra? Már előljáróban is annyit mondom, l'assan, óvatosan, valósággal a te szilárd, nem remegő kezdeddel vezesd, bátorítsd, biztasd, hogy el ne csüggedjen, meg ne botoljon és félútról vissza ne forduljon. Mert ez nem könnyű feladat, magunkat tárgyilagosan megfigyelni és legalább önmagunknak beismerni, hogy ebben, itt és itt hibáztam; de el kell juttatnunk a gyermekeket és el lehet juttatni erre a fokra. Azonban ez sem elég, hanem mikor már erre a fokra jut azt is el kell érni, hogy jövőben már ne helytelenül cselekedjék, ehhez meg az erős akarat kell.

Ne gondoljuk, hogy ezt a munkát nem lehet már az elemi iskola első osztályában elkezdni. Igen is lehet és kell is, ha a jellem-

képzés szolgálatába akarunk állni, sőt, ha módunkban volna, még előbb kellene megkezdeni, akkor, amikor az értelme kezd bontakozni. A munkát a gyermek lelkének megismerésével kezdjük, igyekezzünk ehhez a félénk gyermeki lélekhez közel férközni, így lassan-lassan ki fog az előttünk bontakozni, nyilatkozni, megláthatjuk, hogy a fejlődésnek induló virágot nem támadták-e meg ártó, pusztító férgek, bogarak. Természetes, csak akkor fog így kibontakozni, ha a tanító érdeklődést és bizalmat keltett maga iránt. Igen, ezt az érdeklődést aztán a tanító igyekszik kiterjeszteni társai iránt. Ismerd meg, hogy Kiss Pista milyen jó gyermek, milyen sokat segít az édesanyjának, stb. A kis bontakozó gyermeket érdekli ez és leköti, most így aztán lassan az érdeklődést a gyermekben önmaga felé kell terelni. Hát te, hogy segítesz, te mit csináltál? stb. Talán eleinte a gyermek meg fog lepődni, amint tapasztalatom mutatja. Gondolkodni fog, elsorol sok mindent, ami nem is fontos, nem is tartozik ide, de mi csak türelmesen hallgassuk meg. Azután ezt a rendszertelen önmegfigyelést próbáljuk irányítani, először csak kisebb éolgok megfigyelésére irányuljon az, nem kell annak, sőt nem is irányulhat még ilyen kezdő fokon absztrakt, elvont lelki dolgok felé. Csak egészen kis dolgoknál kell kezdeni az önismeretet és azután bővíteni; ezeken a kis dolgokon kell kezdeni az akaratot erősíteni.

Ha a gyermek figyelmét így maga felé irányítjuk, tapasztalni fogjuk, hogy a gyermek figyelni is majd önmagát. Csak mindig kezdetben tűzzük ki a célt, mire vonatkozzék az az önmegfigyelés. Pl. amint én azt csináltam: figyeld magad evés közben! Figyeld meg, mát szeretsz legjobban? Mit nem szeretsz enni? Sokat beszélsz-e evés közben? és még sok-sok probléma merülhet fel az evéssel kapcsolatban, ami alkalmat adhat a gyermeknek önmegfigyelésre. De joggal kérdezheti valaki, mi köze ennek a jellemfejlesztéshez. Sok, nagyon sok köze van, miután még az e korú gyermeknek legfőbb élettani működése a táplálkozás, tehát ez foglalja el gondolatainak nagy részét és itt és ebből származhat igen sok apróbb hibája, amit le kell nyesegetni. Most már mikor így kitűztük a problémát, azt is mondjuk meg, hogy erről a megfigyelésről be is kell számolni, el is kell mondani. Természetesen kezdő fokon bizony szóval történik ez és sok-sok türelem kell hozzá végig hallgatni a kis emberkének őszinte csacsogását, de feltétlenül tegyük meg és ahol hibát találunk, rögtön igyekezzünk helyes irányt megjelölni. Pl. torkos: nem szereti ezt, vagy azt stb. Jelöljük meg az irányt és mondjuk meg neki, hogy figyelje önmagát, mennyire halad a javulás felé, ha kísértésbe jönne, akkor gondoljon arra, amit a tanító mondott neki. Természetesen csak akkor maradnak meg ilyen őszinték a gyermekek, ha ez a beszámolás titokban marad és bármilyen súlyos is legyen, azzal visz-

száélni nem szabad a tanítónak. Azután e kor másik élettani funkciója felé irányítsuk a figyelmét: a játék felé. Ezen a téren is figyelje önmagát a gyermek, ez már nehezebb lépés, mert hisz a játék heve könnyen elragadja. De értessük meg vele, hogy itt is lehet nyugodt, higgadt az ember. Azután tovább megyünk, az utcán való viselkedését figyelje meg! Mit csinál? Hogyan jár? stb. A szülővel való viselkedését figyelje meg. Számoljon be arról, segít-e otthon? Hogyan köszön? Hogyan beszél? Hogyan kér a szüleitől? Ezek mind látszólagos apró dolgok, de a jellemfejlesztés szempontjából rendkívül fontosak. Fejleszteni itt csak úgy tudunk, a hibákat ezen a téren csak úgy korrigálhatjuk, ha a gyermek őszinte önismeretre lesz képes. Próbáljuk ezután a gyermek önismeretét az iskolai dolgokra irányítani. Figyelje meg viselkedését társaival szemben. Azt figyelje meg, miért van jobb viszonyban az egyik osztálytársával, mint a másikkal? Mi döntjük el, hogy e téren hol az esetleges hiba. Szolgáljunk útbaigazítással. Később a tárgyak felé is irányíthatjuk a gyermek önismeretét. Miért idegenkedik, vagy miért nem szereti az egyik tárgyat és miért nem szereti a másikat? Lehet, hogy aztán rájövünk, hogy mi tanítók is hibásak vagyunk. E téren talán nekünk is lesz tökéletesíteni valónk. Tehát kezdetben igen apró téglák összehordásával kezdjük építeni az épületet. Később a, fejlődés magasabb stádiumában már elvontabb, még később az egész elvont lelki funkciók is képezzék az önmegfigyelés céljait. Ezeket már nem szóban mondják el, hanem vezessenek napló formát, nem szükséges, hogy mindennap írják be a megfigyeléseiket, csak akkor, amikor ilyenek öntudatosan, vagy öntudatlanul támadnak. Mi azután szigorú titok megőrzése mellett tanulmányozzuk át ezeket és adjunk tanácsot, lelki harcaikban nyújtunk támaszt gyermekeinknek. Igen, feltétlenül meg kell értetni, rá kell nevelni a gyermeket, hogy önmagunk felemelkedésének, tökéletesedésének egyedüli útja az őszinte önismeret. Aki hozzászokik ahhoz, hogy önmagát irgalmatlanul leleplezze, annak elme gy attól a kedve, hogy kérkedjék, hogy önmagát imádja. Ez az önismeret fokozatosan minél nagyobb részletességre törekedjék. Pontosan ismerje meg a gyermek önmegfigyelés révén tehetségeit, hibáit, indulatait, hajlamait, stb. Ennek az önmegismerésnek sohasem szabad szünetelnie. Amint már irtam, eszköze a napló vezetés, azonkívül naponkénti lelkiismeret vizsgálás. Este lefekvés előtt, vagy (már előbb gondolja végig a gyermek, de később az ifjú, sőt a férfi is, hogy az elmúlt napon mi jót s mi rosszat tett. A lelkiismeret egy részletes fájával is ismertessük meg a gyermeket, erre akkor van szükség, mikor egy bizonyos mélyen begyökerezett tökéletlenséget, hibát, bűnt, vagy rossz szokást akarunk és kell kiirtanunk. Ez abban áll, hogy naponként feljegyezzük, hogy egy bizonyos speciá-

lis téren, pl. türelem, mértékletesség, időlopás legyőzése terén hányszor arattunk diadalt, vagy hányszor szenvedtünk vereséget. A kettőt bizonyos idő niulva össze is kell hasonlítani és az összehasonlításból meg lehet állapítani, hogy előrehaladtunk, vagy visszaesünk-e? Tulajdonképpen kettős könyvvitelt vezetünk lelkiéletünkről és módszeresen törekszünk reá, hogy bizonyos téren előre jussunk. Mondhatom, mivel én magam is csináltam ezt tanárom biztatására ifjúkoromban, hogy legtöbbször siker koronázta az ilyen fáradságot.

Az akaratfejlesztés másik módja az állhatatosság kifejlesztése a gyermekben. A gyermek, de később a felnőtt napi életében ezer és ezer alkalom kínálkozik erre. Állhatatos és lelkiismeretes munkára kell nevelni gyermekeinket és szoktatni. Ezt minden tárgy keretén belül megtehetjük, akkor, amikor egyrészt számionkérjük a végzett munkát, másrészt a csüggedőket, állhatatlanokat, felületeseket hibáik beismerésére készíttjük és azután biztatjuk, segítjük, állhatatosságra serkentjük. Megértetjük a gyermekkel, hogy amíg az állhatatos, becsületes munka Isten dicséret, addig az állhatatlanság, felületesen végzett munka ördög tisztelet. A befejezetlenség, állhatatlanság egész jellemüket elboríthatja és befolyásolja. Az állhatatosságot gyakorolni kell, természetesen kezdetben itt is csak kicsiny dolgokon, — pl. az oldal írást naponta megcsinálom; olvasást gyakorolom stb. — kell végezni, mert a legnagyobbat is legkisebben kell kezdeni. Kis dolgokban kell először állhatatosnak, lelkiismeretesnek lenni. Bizony, a mi nevelői eljárásunkban, bármily kis munkánkkal is mindig a lelkiismeretes, állhatatos, következetes munka képét nyújtjuk a gyermeknek, mert így lassan a mi példánk, útmutatásunk és a saját önnevelése, önismerete erre az állhatatos és lelkiismeretes munkára fogja képessé tenni. Amely lelkiismeretes és állhatatos munka, ha még a legjelentéktelenebb is, a mindenirányú megbízhatóság iskolája.

Azután az iskolának a pontosságra is kell nevelni a gyermeket. A pontosságot az akarat s az önfegyelmzés eszközévé kell tenni, vagyis akaratgyakorlatnak tekinthetjük s véletlenségek elleni harcnak. Ha a gyermeket önismeretre szoktattuk és erre szert is tett, akkor, ha igazán pontos akar lenni, nem talál mentséget pontatlanságára. A véletleneknek minél kevesebb tért nyújt és biztosít. Bizony, nehéz dolog a teljes pontosság, de egyúttal azt is észre fogja venni, hogy milyen jótékony az akaraterő fejlesztésére. Annál is inkább fontos ez a kérdés és a pontosság kifejlesztése, mert ez nemcsak a jellességnek szimbóluma, hanem ez egyúttal társadalmi kérdés is. „A pontosság fejedelmek szokása“ — igazán mondhatjuk, hogy igaza van annak a mondásnak, mert a pontos ember valóban fejedelmi ember, úr, ura saját magának és ura embertársainak.

Próbáljuk azután gyermekeinket az akaraterő másik főszkö-

zének birtokába juttatná. Vagyis külső és belső ingerekkel szemben ellenállásra, önmegtartóztatásra, lemondásra, neveljük. Ellenállás, vagyis, ahogy a görögök nevezték, aszkézis, tulajdonképpen szintén iélekgimnasztika, amely végül is a szilárd jellemhez vezet. Payot, az ismert francia pedagógus a fiatalembereknek, a gyermekeknek az akarat erősítésére elsősorban a legkisebb aszkétikus gyakorlatokat, & megengedett és ártatlan dolgokban való önmegtartóztatást ajánlja,, mint amelyek a legalkalmasabbak arra, hogy akaraterőiket az ösztönökkel szemben megerősítsék. A gyermeket egész kis dolgok lemondására szoktassuk. Egy-egy játékról, egy-egy gyümölcscről, vagy cukorkáról, szép képről. Séta közben pedig arról tudjon lemondani,, hogy feleslegesen kérdez stb. így kell azt megalapozni, mert mint Bossent mondja: „Az önnevelésben a kis áldozatokra kell fektetni a főszúlyt, mivel ezek okozzák a legnagyobb fájdalmat.“ Ezen a téren is figyelje önmagát a gyermek, időnként kérdezzük meg tőle, számoljon be, mennyire sikerült ez neki. Nie engedje magát ezen a téren se legyőzni, biztassuk, serkentsük a küzdelemre, mert hisz a tulajdonképeni jellem is a rendíthetetlen ellenálló erőn alapszik.

A gyermekek önuralmát is meg kell alapozni, hogy később az életben a tettei ne az elhamarkodottság jegyében szülessenek. Mert hány'ember jár pórul, nem azért, mert rossz, hanem azért, mert szavai, tettei elhamarkodottak. Hányszor, de hányszor látjuk, hogy igen sok ember szeretné később „visszaszívni“, amit tett, vagy mondott. De legtöbbször ilyenkor már kés/5n van. Ezért igen komolyan kell gyakorolni az önuralmat, a gyermek már korán szokja meg, hogy idegei, mutatkozó szenvedélyei, fecsegési hajlamai felett uralkodnia kell és gyakoroltassuk őt, maga is gyakorolja magát a hallgatásban. E« történhetik tanítás közben, kirándulásoknál, játéknál, stb. Próbáljuk elérni, hogy ha kezdetben rövid ideig is, de hallgasson a gyermek. A haUgatás az önuralomra nevelő eszközök közt a leghatékonyabb. Kernpis Tamás mondja „Krisztus követése“ című munkájában: „Nagyszer a száj hallgatása: a szívnek békéjére vezet“. Azután neveljük arra a gyermeket, hogy próbáljon mást is meghallgatni, ne vágjon a más beszédjébe, ne kezdje rögtön cáfolni, vagy vitatni, mert aki nem tudja meghallgatni más beszédét anélkül, hogy rögtön ne feleljen, az sohasem fog tudni szabadulni elfogultságától, rövidlátásától. Azután mások titkának, diszkréciójának fontosságát is emeljük ki a gyermek előtt. Röviden csak annyit mondhatok, hogy az akaratnevelés gerince, az önuralom és hallgatás kifejlesztése a gyermekben.

A táplálkozásban való mértéktartásra is nevelnünk kell a gyermeket, habár ez a szülő feladatát képezné elsősorban, de sajnos, a szülők ezt legtöbbször csupán szeretetből, aggodásból, egészségféltésből elmulasztják, mértéktelen táplálkozásra szoktatják gyermeküket.

Úgy, hogy ezen a téren történt mulasztásokat is nekünk tanítóknak kell pótolni, megtehetjük azt már az első osztálytól kezdve, amikor beszédértelem gyakorlatok keretében mutatunk rá a mértékletesség-előnyére. Éppen a gyermekeknél lehet legjobb eredményeket elérni azáltal, hogy a gyermeket arra neveljük, hogy néha-néha egy-egy kedvenc ételéről lemondjon és étel, ital mértéktelen vágyainak ellentudjon állni. Tolstoj mondja: „El nem kerülheti sem keresztény, sem pogány, hogy ne kezdetén: az önmegtartóztatásnál kezdje a tökéletesedést. Az önmegtartóztatás a rendetlen vágyainktól való szabadulás. Sok rendetlen vágyunk van, hogy ellenük eredményes legyen a harc, a gyökerén kell kezdeni: a torkosságon, restségen, érzékiségen.“ Mathias Claudius pedig megjegyzi: „Sok ember elveti a böjtölést, de azért az még nincs kivégezve.“ Igaz, hogy mindig mértékletesnek lenni volna a legideálisabb dolog, ha ezt tudnánk elérni gyermekeinkkel, akkor ez nagy-nagy eredmény volna. De ennyire nem is szabad magunkat kecségtetni, hogy ezt el tudjuk érni. Mivel ez nem kikerül, legalább annyira igyekezzünk vinni e téren, a gyermek önnevelését, akaratát, hogy néha-néha, vagy hetenként rendszeresen böjtöljön, ami nem baj, ha csak mérsékeltebb táplálkozásból áll. Ez az önmegtartóztatás fogja később adni a lélek derűjét, szellem üdeséget. Valósággal az ilyen emberek felszabadulnak óriási rabszolgaságból, nem fordítják majd idejük nagy részét arra, hogy gyomrukat tömjék. Goethe Faustjában a Mephisto szájába adja a következő szavakat, uni — úgy érzem — nagyon idevalóan hangzik: „Csak arra használja eszét, hogy állatibb legyen minden állatnál.“ Valóban, akiknek egész lényét csak a táplálkozás, Ínycsiklandozó falatok, ízek töltik be, olyan bárgyúk és mogorvák lesznek, mint az állatok. Ha ezen a téren gyermekeinkkel tudunk eredményt elérni, akkor elvégezték az előgyakorlatot a nehezebb önmegtagadáshoz, amely gyermekek ezt az utat nem járják meg, sohasem fogják megszerezni a magasabb fegyemiezett-áéget. Amely magasabb fegyelmezettség a végső cél, ezt kell elérni, ha ezt nem fogja elérni, akkor ereje, bármily tehetséges ember is legyen, szét fog forgácsolódni.

Ezekkel az eddig tárgyalt pontokkal, erényekkel, a fékező energiát gyakoroltuk, ele szükség is van erre, mert a fékező energia a cselekvő energia kifejlődését is nagy mértékben elősegíti. Különösen nekünk, fővárosi tanítóknak van nehéz dolgunk és kell különösképpen erősen kifejleszteni a gyermekben, ha jellemmé akarjuk formálni, a *fékező energiáját*. Hiszen itt a nagy város a maga csábító és veszedelmes rejtjelmeivel olyan vonzóerőt gyakorol a gyermekre, majd később az ifjúra, amely vonzóerő ellen csak az tud majd védekezni, aki nagy erővel tud ellentállni az ingereknek, akinek van fékező energiája.

Igen, csak így tudjuk majd megmenteni a gyermeket attól a

mételytől, ami őt fenyegeti az életben, csak így tudjuk a tiszta erkölcs és tiszta élet útján megtartani, ami a jellemnevelés másik legfontosabb feladata. Erről a tiszta életről itt nem akarok bővebben írni, hiszen, sajnos, a pubertás korába lépő gyermekek már nem képezik nevelésünk és gondoskodásunk tárgyát. Már addigra elhagyják iskolánkat és legtöbbször nincs szilárd irányító kéz mellettük, amelyik az elbukástól megmentené, egyedül csak a magukkal vitt fékező energiája az akaratnak és az erkölcsi érzékük kell, hogy megmentse az elsüllyedéstől.

Az akaratát, mint már felsoroltam, be kell a gyermekkel gyakoroltatni, hogy szenvedélyei felett uralkodni tudjon. Szt. Tamás tizenegy szenvedélyt sorol fel és csikókhoz hasonlítja őket, melyeket az ész kormányoz, a bakról, a kocsiban pedig a királynő, az akarat ül. Ez a tizenegy csikó, bizony, ha szabadjára hagyjuk, hamar az árokba fordítja a hintót, azért alaposan meg kell jegyezni és be kell gyakoroltatni a módját a megfékezésüknek. Én már több ilyen megfékezési módot mutattam, amire az iskola taníthatja meg a gyermeket. De ezek közé tartozik a cserkészlet is, a maga jellemformáló erejével, amennyiben a testi és szellemi nevelést szorosban összekapcsolja és bizony az ifjú lélek oly régióihoz is hozzáfér, melyhez más úton nagy nehézségek árán lehet eljutni. Tehát nagy-nagy segítségére van a jellemnevelésnek a cserkészlet, ezért, ha jellemnevelő munkát akar végezni az iskola, feltétlenül alakítsa meg a „farkaskölyök“, majd ebből a cserkész-csapatát. Ne sajnálja a tanító az erre fordított idejét, mert hihetetlenül értékes munkát lehet egy-egy ilyen csapat keretén belül végezni, olyan hatásokat lehet a gyermek lelkében kiváltani, a jellemét úgy lehet alakítani, ahogy talán semmilyen körülmények közt sem. Ezt is valahogy intézményesen kellene megoldani, tantervileg is foglalkozni kellene ezzel a nagyon értékes mozgalommal: a cserkészlettel. Volt alkalmam megfigyelni, hogy milyen más előmenetelűvé vált az a tanuló, mikor cserkészcsapat tagja lett, milyen hihetetlen változásokon ment keresztül. Ezek tények, ezek mellett bekötött szemmel elhaladni nem szabad, ezt a népiskolának is észre kell vennie és felhasználnia. Miért a cserkészmozgalom, cserkészlet keretén belül nemcsak a jelleme formálódik, hanem megtanul közösen összeműködni, egymásért egymásrautalva dolgozni. Ennek rendkívüli fontosságát, azt hiszem, megint csak nem kell külön hangsúlyozni, mert így tanulja meg a saját önző kívánságainak, hajlamainak alárendelését a közösségért. De a vöröskereszt mozgalom is, ha nem is ilyen szempontból, hanem inkább a szociális érzés fejlesztése szempontjából, mégis fontossággal bír és bizony megérdemli, hogy támogassuk, sőt, hogy iskolánkban megalakítsuk. Alkalmam volt látni igazán szegény környezetben, milyen szép, eredményes szociális és ka-

ratív munkát végzett. Ezekét a mozgalmakat mind, mind azért kell nekünk felhasználnunk, mert támogatói, segítői a mi jellemfejlesztő munkánknak és hathatósan előmozdítják azt. Fokozzák a tanulók munkakedvét, aminek hatékony művelésével sokat kell foglalkoznunk, úgyszólván nekünk tanítóknak, ha a jellemformálás ügyét igazán szolgálni akarjuk. Mert különösen az elemi iskola éveiben él a gyermek a testi tevékenység korában. A munkakedv ápolása szinte abszolút biztonsággal felkelti az ambíciót, az érvényesülésre való fokozottabb hajlandóságot az erkölcs keretein belül és hihetetlen erővel neveli a fegyelmezett akaratát a gyermeknek. Ennek az erénynek, a fejlesztésével nem szabad mostohán bánnunk, elhanyagolnunk meg éppen nem, mert akkor nem szolgáljuk a jellemnevelést. Ennek a munkakedv fokozásának elhanyagolásáról mondja dr. Tóth Tihamér jogosan: „Blázirt életuntaktól, elkényeztetett ficsuraktól, majomszeretettel elrontott mamakedvencektől, szabadjára hagyott kamaszoktól, hosszúnadrágban járó pólyásbaba lelkektől s hozzátehetjük még félvilági nőket megszégyenítő társadalmi hölgyektől hemzseg a társadalom.“

Természetesen, ennek a munkakedv fokozásának fontosságát ma már mindinkább felismerik, annak jellemformáló hatását sem vitatják. Hiszen hirdetik és próbálják is megoldani a munkaiskolát. Habár még ez tökéletesen nem sikerült, de az igyekezet megvan és remény, hogy közeljövőben egész nevelési és oktatási rendszerünk erre az alapra fog teljesen helyezkedni.

Bizonyos fontossággal bír a jellemnevelésben a nagy jellemek tanulmányozása is, bár sokan ezt feleslegesnek tartják. Azonban a tapasztalatom azt mutatja, hogy vannak gyermekek, akikre nézve ez fontos, sőt sokszor döntő hatást vált ki, egy-egy nagy jellem megismerése. De hiszen a festő, szobrász, amikor dolgozik, valamiről veszi a mintát. Így, természetesen a nevelésben is az odaállított nemes példa hivatva lesz ellensúlyozni a környezet sokszor elkedvetlenítő, lélekromboló és a testet, lelket minden frissességétől megfosztó hatását. Ezért bizony az iskola, ha a jellemképzés szolgálatába akar állni, a könyvtár összeválogatásánál már gondolni kell, hogy legalább egy-néhány igazán jó jellemrajz legyen benne. Ez is eszköze a népiskolai jellemnevelésnek. Nem akarom itt részletesen felsorolni az összes alkalmazható jellemrajzokat, csak röviden hivatkozom nemzeti nagyjainkra, a tisztaelkű Szt. Imrére, a rózsafüzérrel körülcsavart, kardmarkolatú Hunyadira, hitbuzgó, önzetlen szabadságharcos Rákóczi-ra, a legnagyobb magyarra — Széchenyire és a magyar történelem többi nagyjaira. Ezeknek a megismertetése a jellemnevelésen kívül még nagy nemzet-újjáépítő jelentősége is van. De, természetesen egy-két külföldi példát, jellemet is kell bemutatni. Ha már itt vagyunk az olvasmányoknál, ezt a kérdést is tárgyalni kell.

Ugyanis nincs olyan olvasmány, könyv, amit átolvasva, valami nyomot ne hagyna a lélekben, ezért kell gyermekeinknek az olvasnivalóját szigorúan ellenőrizni és megválogatni. Szülővel együttesen kell ezt a kérdést elintézni és vissza nem riadni a legradikálisabb módoktól sem, csak hogy a gyermeknek nem való könyv illetéktelenül a kezébe ne kerüljön. Mert bizony egy-egy könyv az egész nevelői munkánkat (sajnos, de így van) tönkretelheti. A gyermek olvasmányai kosi állandóan legyenek olyanok is, amelyek a lélek ügyével foglalkoznak. Tehát úgy a könyvtár, valamint az olvasókönyvek jól összeválogatott olvasmányai nagyban elősegítik a jellemformálást. Sajnos, ma, bizony, sem a könyvtár, sem az olvasókönyv összeállításánál nem érvényesülnek ezek a szempontok. Amilyen károsak a mai mozi-filmek a maguk könnyű erkölcsi felfogásaikkal és a féligazságok propagálásával, olyan jó szolgálatot tennének az igazán erkölcsi célokat maguk elé tűzött filmek a maguk korlátlanabb lehetőségeikkel, nemcsak afc oktatás ügyének, hanem a nevelés ügyének is. Történt is ezen a téren. próbálkozás, amikor Tompa virágregéit megfilmesítették; de aztán nem is ment előbbre ez az ügy a próbálkozásnál. Azonban, hogy a próbálkozásnál nem mentünk előbbre, megértem, hiszen nagy anyagi áldozatokat jelentenének az ilyen filmek, de talán mégsem volna az olya kútba hajított pénz, mert megtérülne az új, tisztultabb nemzeti célkitűzéseket kereső és ezért dolgozni tudó magyar ifjúságban. De hát sajnos, még-még igen messze vagyunk ezeknek a gondolatoknak a megértésétől, méltányolásától, hát még áldozatok hozásától e téren...? Hagyjuk!

Összefoglalva, csak annyit, jól összeválogatott olvasmányok és filmek hatalmas eszközt képeznek a tanító kezében.

A vallásos érzés kifejlesztése.

Most végül, amikor már a jellemnevelés útját és eszközeit némileg megmutattam, rátérek a legutolsó, de a jellemformálás legnélkülözhetetlenebb alapjára: a vallásos érzés kifejlesztésére. Nem azért hagytam utoljára, mintha kevesebb fontosságot tulajdonítanék ezen érzés kifejlesztésének. Nem, távol áll tőlem ez a gondolat, sőt ellenkezője áll, amennyiben mintegy kiemelve és külön fejezetben akartam ezzel foglalkozni és pedig azért nem lelelői, mint ahogy a fontosságánál fogva kellett volna, mert számoltam azzal, hogy ott talán még .sem fog úgy kidomborodni ez a gondolat, mint én szeretném. Igen, szeretném, ha minden nevelői, jellemformálói munkánk sziklaszilárd alapját, fundamentumát, a saját hitünk és a gyermekek vallásos érzésének legmélyebb Isten hívesig való fokozása képezné. Minden további munkámnak csak annyiban lesz eredménye, és értéke, amennyire Isten iránti bizalmon, szereteten, hiten épül fel. A vallásos érzésen keresztül eljuttatni a gyermeket a keresztény alázatosságig, azt

hiszem, egyik főcélja a jellemnevelésnek. A gyermeknek tudatra eszmélésétől kezdve kell az Isten fogalmát elhinteni a lelkében, nem baj, ha ez kezdetben gépies imából áll, majd később evés előtt, felkeléskor, lefekvéskor. Iskolában pedig imádsággal, Istent segítségül hívással kezdjük a munkánkat, ezt soha-soha se mulasszuk el. Öntsünk belé olyan erős hitet, hogy bízni tudjon az Isten segítségével ott, ahol már emberi erő, ész felmondja a szolgálatot. A beszéd-értelem gyakorlat keretén belül már az első osztálytól kezdve a tanítási anyagunkat ea a vallásos hit hassa át. Érezze meg a gyermek, hogy az ő ereje, esze» mily parány és végtelen kicsi a nagy, a bölcs, a végtelen teremtőhöz képest. Ha tetteit, munkáját Isten segítsége nem vezérli, akkor azok nem is lesznek igazi jellemből fakadtak. Bizony, ha nem tudjuk elérni azt, hogy ez a vallásos érzés mély gyökeret verjen a gyermek lelkében, akkor bizony az egész jellemformáló munkánk homokra épült vár, mely az élet első viharára össze fog dőlni, össze fog roppanni, eltemeti, vagy öngyilkosságba kergeti majd az egyedet. Tehát, magyar tanító, nagyon-nagyon jól értsd meg, hogy nem szabad egy óra anyagát sem úgy leközozni, eltárgyalni, hogy az közelebb ne vigye a gyermeket az Istenhez.

Ne gondoljuk, hogy ez túlzott és nem keresztülvihető követelmény, nem és százszor is azt kell mondanom, nem erőltetés és nem mesterkéeltség ez, mert minden tárgy keretén belül és minden tanítási egységben találunk olyan mozzanatot, amit felhasználva a vallásos érzést erősíthetjük. Természetesen, ezt meg kell érezni, ezt egy kissé ki kell választani, ez azt kívánja, hogy az óra anyagával előzőleg ilyen szempontból is foglalkozzunk. Igaz, kényelmesebb, egyszerűbb az anyag szimpla leközlése, talán fejleszti is az értelmet, de mi haszna, ha vele a lelket nem nemesítjük, erkölcsi érzését nem ápoljuk és hitet, hazaszeretetét nem erősítjük. Nekem ideálom inkább az a tanító, aki talán reáliákból kevesebbet nyújt, de a lélek ápolására nagy gondot fordít. Csak annyit akarok végül ebből megállapítani, hogy nagy-nagy gondot fordítsunk a vallásos érzés ápolására. Örvendetes az, hogy ennek fontosságát a tanterv is felismerte, csak még nem eléggé hangsúlyozza. Mjar pedig a gyermek vallásos nevelése van olyan, sőt fontosabb feladat, mint testi épségüknek és vagyoni biztonságuknak gondozása, mondja dr. Glattfelder Gyula csanádi püspök egyik nagybőjti pásztorlevelében. Azt hiszem, mi tanítók, ha igazi nemzetnevelői munkát akarunk végezni, osztozunk a püspök nézetével. Értse meg, szinte bele szeretném minden tanító lelkébe égetni, hogy legelső, legfontosabb nevelői munka a reá bízott gyermekek tekintetét Istenre fordítani. Ha így aztán a szülő és az iskola a szent hit és a tiszta erkölcs alapján szövetséget köt és egymást támogatja a léleknevelés legmagasztosabb művészetében, remélhető a sorsunk jobbrafordulása s a jövő nemzedék boldogulása.

Összefoglalás.

Ezzel tulajdonképpen befejeztem az értekezésem harmadik részét, ha nem is sikerült teljesen kimerítenem és felsorolnom azokat a mozzanatokat, amelyeket felhasználva a népiskola igen nagy-nagy szolgálatot és feladatot végezhet a jellemnevelés terén. Mégis, talán sikerült bemutatnom azokat az alappilléreket, amelyeken a jellemképzés és maga a jellem is nyugszik, amelyek nélkül nincs további eredményes munka. Ezeket az alappilléreket pedig talán legalkalmasabb a gyermek népiskolai kora alatt lefektetni a lelkébe.

Azt hiszem, azt is sikerült bemutatnom, hogy igen is kell, hogy a népiskola kivegye részét a jellemformálásban, jellemképzésben és munkájának ez lesz az értékesebb része. Magának a tantervnek is ezzel a jellemformálással sokkal komolyabb formában és részletesen kellene foglalkoznia. Bele kellene foglalni éppen úgy, mint a többi tárgynál az erre — a jellemnevelésre — vonatkozó utasításokat, tapasztalatokat, módokat. De sajnos, ennyire még nem vagyunk, a tanterv szfv. új utasítási része — szerencse, hogy még csak ideiglenes jellegű — meg egyáltalában sem a nemzeti gondolatot, sem a jellemnevelés fontosságát nem veszi figyelembe. Tisztán csak a tárgyak reális követelményeivel számol. Egészen internacionális szellemű és a vallásos érzés ápolásának fontosságát is csak annyiban említi, amennyiben azt már el nem kerülheti. De ha egyelőre még nincs elég tér biztosítva tantervileg a jellemformálásra, mi tanítók azért minden egyes tárgy keretén belül találhatunk alkalmat, hogy a gyermekek akaratát, vallásos érzését, munkakedvét, engedelmisségét, tekintélytiszteletét fokozzuk és akkor az iskolánkat a jellemnevelés szolgálatába állítottuk. Ehhez azonban az is szükséges, hogy elsősorban mi magunk is a saját példánkkal csak jó hatást váltsunk ki a gyermekből, mi is folyton alakítsuk, tökéletesítsük jellemünket. Konfucius mondja: „Csak az tud másokat kormányozni, aki a saját jellemét is tudja alakítani.“

Tudom, érzem, hogy jellemformáló munkánk elé sok-sok akadály hárul majd, de nekünk csüggedés nélkül kell az egyének és nemzetünk szebb jövőjének érdekében az akadályokat legyőzni. Egy nagy görög festő, Apelles, mondotta egyszer, hogy a festőnek nem szabad egy napot sem elmulasztania, hogy legalább egy vonást ne tegyen, így nekünk is egy óra se múljon el, hogy a jellemnevelés érdekében valamit ne tegyünk. Akár hányszor úgy érezzük, hogy már-már elbotlunk, már-már nem jutunk előbbre munkánkban, ilyenkor merítsünk vigasztaló szavakat a legnagyobb magyar, Széchenyi gondolataiból, aki azt mondta: „Sokba csalatkozik az, aki sokat próbál s többször hibázik az, aki ébren van, mint aki alszik.“